

Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Καβάλας Ευαισθητοποίηση Επιμορφωτών για Θέματα Ισότητας

Τίτλος πράξης: "Επιμόρφωση - Πιστοποίηση Γυναίκων Αρχικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης & Κατάρτισης σε Δεξιότητες Πληροφορικής Επιχειρηματικού Σεναρίου" του ΕΠΕΑΕΚ 2000-2006 που συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (Ε.Κ.Τ.) κατά 75% και Εθνικούς πόρους κατά 25%.

Κατηγορία Πράξης: 4.1.1.στ: "Θετικές Ενέργειες Υπέρ των Γυναικών"

Ενέργεια: 4.1.1:"Προγράμματα Υποστήριξης της Αρχικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης για Γυναίκες"

Μέτρο: 4.1: "Προγράμματα Υποστήριξης της Αρχικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης για Γυναίκες"

Επιστ. Υπεύθυνος: Δρ Σαράφης Ηλίας

Επιμέλεια Σύνταξης: Αγγέλου Δήμητρα
Ζορμπά Βασιλική

Καβάλα, Νοέμβριος 2006

Εισαγωγή.....	2
Διαμόρφωση κοινωνικών στερεοτύπων	2
Από τη γέννηση έως την εφηβεία	2
Εφηβεία.....	4
Δεδομένα ερευνών	4
Έφηβοι και σεξουαλικότητα	5
Οικογένεια και σεξιστικά πρότυπα	6
Οι προσδοκίες της οικογένειας	6
Απόψεις εφήβων	7
Δεδομένα ερευνών	7
Οικογένεια και επιδόσεις	8
Καριέρα και Φύλο	9
Εκπαίδευση και Φύλο	10
Εκπαιδευτικές - Επαγγελματικές επιλογές και Φύλο	12
Επιδόσεις κοριτσιών και αγοριών	14
Είναι τα κορίτσια πιο «αδύνατα» στα μαθηματικά;	14
Διεθνείς μελέτες.....	15
Επίσημο σχολικό αναλυτικό πρόγραμμα.....	16
Σχολικά εγχειρίδια και φύλο	17
Παραπρόγραμμα και φύλο	17
Ο ρόλος του σχολείου στην αναπαραγωγή στερεοτύπων.....	18
Απόψεις εκπαιδευτικών για τον ρόλο των φύλων	18
Επιδόσεις αγοριών και κοριτσιών	20
Κριτήρια Επαγγελματικών επιλογών	21
Αντί epilόγου.....	23
Βιβλιογραφία	24

Εισαγωγή

Στους ανθρώπους, όπως και στα ζώα, υπάρχει ένας βιολογικός διαχωρισμός, απαραίτητος για την αναπαραγωγή και τη διαίονιση του ανθρώπινου γένους. Επομένως, όταν αναφερόμαστε στο «βιολογικό φύλο», περιγράφουμε αυτό που έχει εμφανώς βιολογική προέλευση.

Οι άνθρωποι χωρίζονται σε άτομα αρσενικού και θηλυκού γένους. Πάνω σε αυτόν το βιολογικό διαχωρισμό έχει οικοδομηθεί ένας πύργος διακρίσεων και ανισοτήτων κοινωνικοπολιτισμικού χαρακτήρα, ο οποίος οδήγησε στη δημιουργία του «κοινωνικού φύλου», που τείνει να αντικατασταθεί από τον όρο «φύλο» (gender). Μέσω του κοινωνικού φύλου περιγράφονται οι διαφορές που δεν έχουν εμφανή βιολογική προέλευση και μπορεί να αποτελούν αποτελέσματα κοινωνικών διαδικασιών. Ξεκινώντας λοιπόν από έναν βιολογικό διαχωρισμό, φτάσαμε στην ανωτερότητα ή κατωτερότητα του ενός φύλου σε σχέση με το άλλο και στην κοινωνική διάκριση και ανισότητα.

Η κοινωνική ταυτότητα του φύλου, η σταθερότερη από όλες τις ταυτότητες και η σημαντικότερη από όλες τις κατηγορίες, στις οποίες το παιδί κατατάσσει τον εαυτό του, εδραιώνεται πολύ νωρίς και δομείται στη βάση τριών βασικών χαρακτηριστικών, την περιγραφή του εαυτού, ένα πρόγραμμα για το μέλλον και μια αίσθηση προσωπικής αξίας. Σαφώς, το περιεχόμενο του κάθε συστατικού μπορεί να διαφέρει. Σε πολλές κοινωνίες το πρόγραμμα για το μέλλον, για παράδειγμα, διαφέρει κατά κοινωνικό φύλο, καθώς διαφέρουν και οι δυνατότητες για καριέρα και κοινωνικές προσδοκίες. Πάντως, είναι δύσκολο να αντιληφθούμε μια κατάσταση κατά την οποία αυτά τα τρία συστατικά δεν είναι βασικά για την ομαλή λειτουργία της ενήλικης ζωής, ανεξαρτήτως κοινωνικού φύλου. Η εξέταση αυτών των τριών συστατικών μπορεί να αποκαλύψει διαφορές κοινωνικού φύλου. Για παράδειγμα, δεν είναι σαφές αν τα τρία αυτά στοιχεία αξιολογούνται το ίδιο από τους άνδρες και τις γυναίκες και αν αναπτύσσονται με την ίδια σειρά κατά την εφηβεία.

Το φύλο αποτελεί κριτήριο «κανονικής» συμπεριφοράς με την έννοια πως άνδρες και γυναίκες καλούνται να συμπεριφέρονται και να ασχολούνται με πράγματα που προσιδιάζουν στο φύλο τους. Άλλα πράγματα κάνουν οι γυναίκες και άλλα οι άνδρες.

Η συμπεριφορά ανδρών και γυναικών διέπεται είτε στον δημόσιο βίο είτε στον ιδιωτικό από κάποιες αντιλήψεις που ονομάζονται στερεοτυπικές και καθορίζονται από το φύλο. Αυτό αποδίδεται με την έκφραση «φυλετικά στερεότυπα» ή «σεξιστικά στερεότυπα». Παραδείγματα όπως: «ροζ ρούχα για τα κοριτσάκια» και «σιέλ αντίστοιχα για τα αγοράκια» ή «οι άνδρες δεν κλαίνε» ή ακόμη «η καλή νοικοκυρά είναι δούλα και κυρά» αποτελούν καθημερινά φυλετικά στερεότυπα.

Διαμόρφωση κοινωνικών στερεοτύπων

Από τη γέννηση έως την εφηβεία

Κατά τη διάρκεια της ζωής του ανθρώπου από την γέννηση έως την έναρξη της εφηβείας δύο διαδικασίες συμβάλλουν στην κοινωνική ανάπτυξη του κοινωνικού φύλου. Η πρώτη είναι η διαδικασία της κοινωνικοποίησης. Η κοινωνία περιμένει διαφορετική συμπεριφορά από τα αγόρια και τα κορίτσια και η κοινωνική πίεση ωθεί τα άτομα να συμμορφωθούν με αυτές τις προσδοκίες. Η δεύτερη επιρροή προέρχεται από τον διαφορετικό τρόπο ανατροφής των αγοριών και κοριτσιών.

Η διαδικασία της κοινωνικοποίησης σε ρόλους κοινωνικού φύλου αρχίζει με τη γέννηση. Ακόμα και προτού γεννηθεί ένα παιδί, οι γονείς συζητούν για το πιθανό φύλο του παιδιού. Μετά τη γέννηση, παράλληλα με την είδηση ότι όλα πήγαν καλά, γίνεται αναφορά στο φύλο του παιδιού, διότι η ίδια η γλώσσα που χωρίζεται σε δύο γένη καθιστά δύσκολο να μιλάμε για ένα παιδί χωρίς να γνωρίζουμε το φύλο του. Από αυτή τη στιγμή και έπειτα, αρχίζει η διαφορετική αντιμετώπιση ανάμεσα στα αγόρια και στα κορίτσια.

Η αντιμετώπιση δε, είναι σημαντικότερη και από το ίδιο το φύλο του παιδιού. Δίνονται διαφορετικά παιχνίδια στα αγόρια και στα κορίτσια και ενθαρρύνονται να παίζουν ξεχωριστά είδη παιχνιδιών. Πολλά στοιχεία της σχολικής ζωής μπορεί να ενισχύσουν αυτή την αίσθηση διαφοράς κοινωνικού φύλου. Κάθε ομάδα αναπτύσσει τη δική της δυναμική (Malz και Borke 1983). Συγκεκριμένα οι ομάδες των αγοριών χαρακτηρίζονται από ανταγωνισμό, τα μέλη των οποίων διακόπτουν συνεχώς τα υπόλοιπα και συχνά εισάγουν ένα νέο θέμα αγνοώντας τον προηγούμενο ομιλητή. Σε ομάδες κοριτσιών υπάρχει μεγαλύτερη υποστήριξη μεταξύ τους και οι περισσότερες αναφορές γίνονται σε σχέση με την προηγούμενη ομιλήτρια. Στην περίπτωση που σε μια σχολική τάξη τα αγόρια και τα κορίτσια πρέπει να συνεργαστούν, η δυναμική της ομάδας δεν είναι ιδιαίτερα χρήσιμη, κυρίως για τα κορίτσια που αντιμετωπίζουν την ανταγωνιστική συμπεριφορά των αγοριών. Αυτό το ανταγωνιστικό στοιχείο για τα αγόρια νομιμοποιείται από τα παιχνίδια και τα αθλήματα, με τα οποία ασχολούνται και τα οποία επιτρέπουν το σωματικό ανταγωνισμό και την επιθετικότητα μέσα σε προδιαγεγραμμένα όρια. Σε πολλές περιπτώσεις, οι καβγάδες αποτρέπονται μόνον με τη δημιουργία πολύπλοκων κανόνων συμπεριφοράς και με καθιερωμένες ιεραρχίες κοινωνικής υπεροχής. Συχνά όλες οι ομάδες ανδρών, όπως στο σχολείο, στο στρατό, στις αθλητικές λέσχες, χαρακτηρίζονται από τον κεντρικό ρόλο της τελετουργίας, της ιεραρχίας, που υποδηλώνεται από την υιοθέτηση ενός κώδικα ντυσίματος με διακριτικά και εμβλήματα καθώς και με ένα σαφή καθορισμό της αποδεκτής συμπεριφοράς. Κάποιος εκτός ομάδας, όπως οι γυναίκες, είναι δύσκολο να κατανοήσει τη λειτουργία αυτού του πολύπλοκου κοινωνικού συστήματος και ακούσια μπορεί να παραβεί αυτούς τους σιωπηρούς κανόνες. Αυτοί ακριβώς οι σιωπηροί κανόνες αποτελούν ένα επιπλέον εμπόδιο για τις γυναίκες που επιχειρούν να εισέλθουν σε παραδοσιακά ανδροκρατούμενους χώρους, όπως οι επιχειρήσεις, η δικηγορία και η πολιτική.

Αντιθέτως, τα κορίτσια εμφανίζονται λιγότερο ανταγωνιστικά και περισσότερο συνεργάσιμα. Σε έρευνα των Askew και Ross (1988) παρατηρούμε τι συμβαίνει, όταν ζητείται από ζευγάρια παιδιών να ζωγραφίσουν μαζί μια εικόνα. Τα κορίτσια συζητούν και έπειτα θα συνεργαστούν για την ολοκλήρωση του έργου που τους ανατέθηκε. Τα αγόρια είναι πιθανόν να τραβήξουν μια γραμμή στη μέση και το καθένα θα ζωγραφίσει στο δικό του μισό αγνοώντας το άλλο.

Κατ' αυτό τον τρόπο, τα παιδιά κοινωνικοποιούνται μέσα από ρόλους κοινωνικού φύλου και προετοιμάζονται να εισέλθουν σε έναν κόσμο, στον οποίο οι άνδρες και οι γυναίκες διαχωρίζονται σε κάθε επίπεδο, συμπεριλαμβανομένων του ονόματος, της ένδυσης, των προτύπων απασχόλησης, της φροντίδας για τα παιδιά και των κοινωνικών εθίμων. Ακόμα και οι γλώσσες μας, με τις οποίες σκεφτόμαστε και επικοινωνούμε, αντανακλούν έναν κόσμο που χωρίζεται σε κοινωνικά φύλα. Σε πολλές γλώσσες, τα ονόματα των αντικειμένων είναι αρσενικά ή θηλυκά κατά το γραμματικό γένος. Το παιδί λοιπόν μεγαλώνει σε έναν κόσμο όπου οι διαφορές φύλου κατέχουν σημαντικό ρόλο. Η κοινωνικοποίηση πραγματοποιείται σε δύο στάδια. Αρχικά το παιδί συμμορφώνεται με τους κοινωνικούς κανόνες μόνο και μόνο επειδή αυτό είναι ευκολότερο να το κάνει. Αργότερα, αυτοί οι κοινωνικοί κανόνες εσωτερικεύονται σε τέτοιο βαθμό, ώστε το άτομο δε διακρίνει πλέον ότι προέρχεται από τις κυρίαρχες απόψεις και ότι δεν έχουν κάποια εγγενή εγκυρότητα.

Η Chodorow (1978) εστίασε την προσοχή στον δεύτερο αιτιώδη παράγοντα της διαφοροποίησης του κοινωνικού φύλου, στο ότι δηλαδή, συνήθως τα αγόρια και τα κορίτσια ανατρέφονται από γυναίκα. Επομένως, η εμπειρία της πρώτης παιδικής ηλικίας είναι ασύμμετρη. Το κορίτσι ανατρέφεται από ένα άτομο, με το οποίο μπορεί να ταυτιστεί απόλυτα. Όμως, παρόλο που το αγόρι αρχίζει να δένεται με τη μητέρα του με παρόμοιο τρόπο, υπενθυμίζεται σε αυτό πως πρέπει να είναι διαφορετικό. Τα αγόρια δεν κλαίνε. Πρέπει να είναι σκληρά και ανεξάρτητα. Τα κορίτσια πρέπει να μαθαίνουν τη θηλυκότητα μέσω μίμησης και ταύτισης, ενώ τα αγόρια διδάσκονται τον ανδρισμό μέσω του διαχωρισμού και της επίκρισης.

Εφηβεία

Στη διάρκεια της εφηβείας η συμπεριφορά αγοριών και κοριτσιών παρουσιάζει επίσης σημαντικές διαφορές. Τα κορίτσια μιλούν περισσότερο με τη μητέρα τους και κάνουν έναν πιο επικοινωνιακό διάλογο μεταξύ τους. Λόγω αυτής της εμπειρίας αναπτύσσουν μια μεγαλύτερη αίσθηση κατανόησης του άλλου.

Τα αγόρια που βρίσκονται στην εφηβεία έχουν συχνά την τάση να εκμεταλλεύονται τους άλλους, θεωρούν τους γονείς ως την πηγή χρημάτων και κρίνουν τα κορίτσια μόνον από την προθυμία τους να συνάψουν ερωτική σχέση μαζί τους (Less, 1987). Εντούτοις, τα κορίτσια αναγνωρίζουν τη δυνατότητα ανάπτυξης μιας πιο ισότιμης και αμοιβαίας σχέσης με τους γονείς και κρίνουν τους άλλους συμπεριλαμβανομένων και των αγοριών, με κριτήρια ευρύτερα από την ερωτική έλξη. Οι επιπτώσεις αυτών των κοινωνικών διαφορών είναι ότι οι γυναίκες είναι μάλλον πιο ευαίσθητες στις κοινωνικές τους σχέσεις και πιο πρόθυμες για αμοιβαία συνεργασία. Αντιλαμβάνονται ότι οι σχέσεις τους με τους άλλους τους παρέχουν περισσότερη οικειότητα και συντροφικότητα σε σχέση με τα αγόρια. Επίσης υιοθετούν περισσότερους θετικούς κοινωνικούς στόχους και επιλέγουν περισσότερο τη συζήτηση ως μέσο επίλυσης μιας σύγκρουσης αποφεύγοντας να επιβάλουν τον έλεγχο κατά την επίλυση μιας διαφωνίας σε αντίθεση με τα αγόρια που υιοθετούν πιο συχνά τέτοιου είδους μεθόδους επίλυσης διαφορών απόψεων.

Τα αγόρια μαθαίνουν να είναι συναισθηματικά εγκρατή, κάτι που τους προσδίδει μια εύθραυστη ιδιότητα και μια επιφανειακή σκληρότητα, που αν υποστεί πλήγμα, προκαλείται σοβαρή ζημιά. Ο Lynn (1962) υποστήριξε πως οι άνδρες είναι συχνά ανασφαλείς, καθώς βιώνουν νωρίς το βίαιο αποχωρισμό από τη μητέρα τους. Μια στενή σχέση με τον πατέρα θα μπορούσε να βοηθήσει, αλλά συχνά ο πατέρας έχει πολύ μικρό ρόλο στην ανατροφή του παιδιού. Έτσι, το αγόρι βιώνει την απομόνωση και είναι απρόθυμο να δείξει εμπιστοσύνη στους άλλους. Η έκφραση των συναισθημάτων παρέχει το πρώτο βήμα στην κατανόηση, στην μεταχείριση και στον έλεγχο του ατόμου. Η αδυναμία παραδοχής και συζήτησης των συναισθημάτων μπορεί να αποτελεί ένα προσωρινό καταφύγιο, αλλά αφήνει το αγόρι ευάλωτο αν αναγκαστεί, λόγω περιστάσεων, να εισέλθει σε μια κατάσταση που απαιτεί ανοικτή συναισθηματική έκφραση.

Δεδομένα ερευνών

Σύμφωνα με έρευνες που εκπονήθηκαν τα τελευταία χρόνια στον ελλαδικό χώρο με θέμα τη 'Διαμόρφωση των ταυτοτήτων φύλου στην Εφηβεία', οι Έλληνες έφηβοι διατύπωσαν την άποψη ότι η εικόνα του άνδρα δομείται με κάποια στοιχεία ανδρικής ταυτότητας, όπως είναι τα βιολογικά χαρακτηριστικά με κυρίαρχο τη σωματική δύναμη. Ο ανδρισμός που συνίσταται στα φυσικά ένστικτα του αγοριού και στα κοινωνικά ενδιαφέροντά του, συνδέεται στο μυαλό των εφήβων και με μια αντίστοιχη ανώτερη θέση στην παραγωγική εργασία, αλλά και στον δημόσιο βίο. Για την καλύτερη δε πρόσβαση στην ελεύθερη και παραγωγική αγορά εργασίας τα αγόρια προσανατολίζονται και προτιμούν περισσότερο τις σπουδές στις θετικές επιστήμες. Η επαγγελματική και η οικονομική εξασφάλιση αποτελούν για αυτά συνώνυμο της επιτυχίας. Όσο για τη θέση τους στην οικογένεια, απλώς αποδέχονται και συντηρούν την εικόνα του άνδρα κουβαλητή, ο οποίος θα φροντίσει να καλύψει τις οικονομικές ανάγκες όλων των μελών της οικογένειας, ακόμη και όταν η σύζυγος εργάζεται.

Η γυναικεία ταυτότητα δομείται με στοιχεία που απορρέουν κυρίως από τον βιολογικό της ρόλο στην τεκνοποιία. Ο ρόλος της μητέρας οδηγεί με τη σειρά του και στο χτίσιμο της εικόνας της γυναίκας ως νοικοκυράς και την περιορίζει σε οικιακά καθήκοντα, άρα στην ιδιωτική σφαίρα του βίου, όπου τα χαρακτηριστικά που απαιτούνται και θεωρούνται φυσικά για αυτήν είναι η φροντίδα και η επιμέλεια για όλα τα μέλη της οικογένειας. Αποδεκτά επίσης χαρακτηριστικά του φύλου της θεωρούνται η εκδήλωση ήπιας συμπεριφοράς και η πειθαρχία. Οι καλές σχολικές και ακαδημαϊκές επιδόσεις θεωρούνται αρετές που απορρέουν από τα προαναφερόμενα χαρακτηριστικά και φυσικά οδηγούν τη γυναίκα στις θεωρητικές επιστήμες. Τα κορίτσια έφηβοι ασπάζονται την ίδια παραδοσιακή αντίληψη με τα αγόρια, όσον αφορά την εικόνα του άνδρα κουβαλητή στο σπίτι. Ωστόσο, προβάλλουν συχνά κάποιες ανανεωτικές ιδέες κυρίως σε ό,τι

αφορά στις σχέσεις των δύο φύλων και στον καταμερισμό εργασίας στην οικογένεια. Βασικός στόχος του κοριτσιού θεωρείται η προσωπική του ολοκλήρωση και η διεύρυνση της προσωπικότητας με αξίες, συμπεριφορές και ρόλους που αποτελούσαν στοιχεία της ανδρικής ταυτότητας.

Διαφορές συναντούμε μεταξύ αγοριών και κοριτσιών και ως προς τα ενδιαφέροντα, τις εργασιακές αξίες, τις φιλοδοξίες, τα σχέδια για το γάμο και την οικογένεια, καθώς και στην σημασία που δίνουν στους οικογενειακούς και επαγγελματικούς ρόλους. Τα αγόρια μάλιστα δεν φαίνεται να συνειδητοποιούν και να προβληματίζονται για την μειονεκτική θέση των γυναικών στην κοινωνία.

Έφηβοι και σεξουαλικότητα

Ο τρόπος, με τον οποίο οι έφηβοι αντανακλούν την εικόνα ανδρών και γυναικών διαγράφει και την διαφορετική προσέγγισή τους ως προς το θέμα της σεξουαλικότητας. Διαπιστώνεται μια σαφής διάσταση απόψεων ως προς το τι περιμένει το ένα φύλο από το άλλο στο πλαίσιο της ερωτικής σχέσης.

Ο συνδυασμός των κοινωνικών και βιολογικών παραγόντων παίζει βασικό ρόλο. Καθιστά τις διαφορές φύλου τόσο σημαντικές ώστε η αντίδραση προς την αναπτυσσόμενη σεξουαλικότητα διαφέρει όχι μόνον ανάλογα με το φύλο, αλλά και πολύ περισσότερο από κάθε άλλη αντίδραση που αφορά στην εφηβική ανάπτυξη. Αυτή η διάκριση αντανακλά την παλιά διπλή ηθική, κατά την οποία τα αγόρια αντιμετωπίζονται ως – αλλά και παροτρύνονται να είναι- σεξουαλικά ενεργά, ενώ δε συμβαίνει το ίδιο και με τα κορίτσια της ίδιας ηλικίας. Παρόλο που οι κοινωνικές στάσεις προς τη γυναικεία σεξουαλικότητα έχουν αλλάξει κατά πολύ τα τελευταία χρόνια, παρατηρείται μια υπεροχή των αγοριών στον έλεγχο της γυναικείας σεξουαλικότητας με το κορίτσι να θεωρείται ως ασταθές και εξαρτημένο, να τοποθετείται σε θέση άμυνας απέναντι στην σεξουαλικότητα των αγοριών και να εξακολουθεί να στιγματίζεται επειδή είναι σεξουαλικά ενεργές και συχνά πρέπει να αντιμετωπίσει μόνο του μια πιθανή εγκυμοσύνη.

Τα αγόρια ως σύντροφοι εμφανίζουν μια εικόνα ‘προβληματική’ στις διαφυλικές τους σχέσεις, καθότι βρίσκονται αφ’ ενός μεν σε σύγχυση καλούμενα να απαρνηθούν στερεότυπα του ανδρισμού τους, όπως η επίδειξη αυτοσυγκράτησης, ο συναισθηματικός έλεγχος και η επάρκεια. Διακατέχονται δε από φόβο μήπως αλλοτριωθούν αφηφώντας τις επιταγές συμπεριφοράς σύμφωνες με το φύλο τους και υιοθετώντας «γυναικείες πρακτικές», όπως ο ρομαντισμός, η τρυφερότητα, η πίστη, το δόσιμο στη σχέση κ.α.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα του ερευνητικού προγράμματος ‘Αριάδνη’ με θέμα τη ‘Διαμόρφωση ταυτοτήτων φύλου στην εφηβεία’, διαφορετικά φαίνεται να είναι και τα θέματα που απασχολούν αγόρια και κορίτσια ως προς τις σεξουαλικές τους σχέσεις. Σημαντικά θέματα συζήτησης για τα κορίτσια αποτελούν κυρίως η αντισύλληψη, η έλλειψη ρομαντισμού εκ μέρους των αγοριών, η έλλειψη σεβασμού που φτάνει πολλές φορές στα όρια της σεξουαλικής παρενόχλησης, ενώ για τα αγόρια το άγχος της απόρριψης, το AIDS και η ομοφυλοφιλία.

Γενικά, οι σχέσεις αγοριών και κοριτσιών χαρακτηρίζονται ως σχέσεις εξουσίας και υποταγής. Αυτή η άποψη με τη σειρά της διαμορφώνει και την αντίληψη ότι η βία και η επιθετικότητα αποτελούν κυρίαρχα στοιχεία στην ηγεμονική αναπαράσταση του ανδρισμού. Με αυτόν τον τρόπο ερμηνεύεται και το πολύ συχνό φαινόμενο εμφάνισης της βίας στα πλαίσια όχι μόνον της οικογένειας αλλά και του σχολείου με δράστες ως επί το πλείστον αγόρια. Από τη στιγμή που η βία και η επιθετικότητα αποτελούν έκφραση της ανδρικής εξουσίας, η ανδρική βία εναντίον των γυναικών όχι μόνον ερμηνεύεται και δικαιολογείται, αλλά επιπλέον νομιμοποιείται.

Η διάσταση των απόψεων των εφήβων ως προς την κοινωνική τους εικόνα, παρατηρείται κυρίως στους τομείς που αφορούν τους ρόλους ανδρών και γυναικών στην δημόσια σφαίρα του βίου (εργασία, πολιτική) και στην ιδιωτική (σπίτι, οικογένεια).

Οικογένεια και σεξιστικά πρότυπα

Οι προσδοκίες της οικογένειας

Η οικογένεια, η οποία διατηρεί σε μεγάλο βαθμό την πατριαρχική δομή της, μεταδίδει στα παιδιά μέσω γονικών αξιών και στάσεων, καθώς και μέσω της ανάθεσης δραστηριοτήτων μέσα και έξω από το σπίτι την ιδεολογία για τον διαφορετικό κοινωνικό προορισμό των δύο φύλων και συνεπώς για τους διαφορετικούς ρόλους των ανδρών και γυναικών παρεμβαίνοντας άμεσα με συμβουλές, υποδείξεις ή απαγορεύσεις, καλλιεργώντας και αναπαράγοντας με αυτόν τον τρόπο τα υπάρχοντα στερεότυπα φύλου. Ο ρόλος της οικογένειας είναι καθοριστικός στη διαμόρφωση της εκπαιδευτικής και επαγγελματικής ανάπτυξης των παιδιών, ξεκινά από τα πρώτα χρόνια της ζωής και συνεχίζεται κυρίως ως την ενηλικίωση.

Οι γονείς επηρεάζουν τις επαγγελματικές αποφάσεις των παιδιών τους είτε συνειδητά με συγκεκριμένη καθοδήγηση και ανάληψη υποδειγματικών ρόλων είτε ασυνείδητα μέσω της φιλοσοφίας και στάσης ζωής, ιδεολογίας, συνθηκών και τρόπου ζωής. Η επιρροή δε της οικογένειας συνδέεται με τα παρακάτω χαρακτηριστικά: την κοινωνική τάξη, στην οποία ανήκει, το μέγεθός της, το μορφωτικό επίπεδο των γονέων, την επαγγελματική τους απασχόληση, τις προσωπικές τους αξίες, τις φιλοδοξίες και προσδοκίες τους, καθώς και το φύλο.

Όσον αφορά στο φύλο των γονέων, παρατηρείται το εκπαιδευτικό επίπεδο του πατέρα καθώς και η επαγγελματική απασχόλησή του να επηρεάζει περισσότερο τις αποφάσεις των αγοριών ενώ το εκπαιδευτικό επίπεδο και η επαγγελματική απασχόληση της μητέρας επηρεάζει στον ίδιο βαθμό τις αποφάσεις τόσο των αγοριών όσο και των κοριτσιών.

Η σύγχρονη ελληνική οικογένεια φαίνεται να αναπαράγει τα στερεότυπα φύλου, αφού 'μεταχειρίζεται' διαφορετικά τα αγόρια και τα κορίτσια ενώ συμβάλλει στην διατήρηση των παραδοσιακών ταυτοτήτων φύλου.

- Παρατηρείται κατά την παιδική ηλικία ότι οι γονείς αλληλεπιδρούν περισσότερο με τα κορίτσια ενώ αφήνουν περισσότερη ώρα μόνα τους τα αγόρια, ενισχύοντας την ενασχόλησή τους με παιχνίδια κατάλληλα για την ηλικία τους. Ενθαρρύνουν την ενασχόληση με διαφορετικές δραστηριότητες στα δύο φύλα. Καλλιεργούν τέλος διαφορετικά συναισθήματα και μεταβιβάζουν διαφορετικούς ρόλους.
- Κατά την προσχολική και σχολική ηλικία οι γονείς επιτρέπουν μεγαλύτερη ελευθερία μετακινήσεων στα αγόρια, απαιτούν μεγαλύτερες επιδόσεις στο γνωστικό τομέα από αυτά ενώ αντιθέτως έχουν υψηλότερες προσδοκίες για επίτευξη ακαδημαϊκών στόχων από τα κορίτσια.
- Κατά την εφηβική ηλικία, οι γονείς πιέζουν τα παιδιά να προσαρμοστούν στις απαιτήσεις του ρόλου του φύλου τους, είναι περισσότερο ανήσυχοι, όταν παρατηρούν στα αγόρια συμπεριφορά που δεν ταιριάζει στο φύλο τους και αξιολογούν τις εκπαιδευτικές και επαγγελματικές τους επιλογές με βάση τους μελλοντικούς τους ρόλους στην ενήλικη ζωή.

Έτσι, μπορεί οι γονείς σήμερα να επιθυμούν σπουδές περισσότερο για τις κόρες από ό,τι για τους γιούς τους, αλλά παρεμβαίνουν, όταν οι επιλογές τους δεν θεωρούνται κατάλληλες για το φύλο τους και δεν συμβαδίζουν αρμονικά με το μελλοντικό τους ρόλο. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τα αγόρια να ενθαρρύνονται και να ενισχύονται στον προσανατολισμό τους για επαγγέλματα με μεγαλύτερο κύρος και αμοιβές ενώ τα κορίτσια να αποθαρρύνονται στην άσκηση 'απαιτητικών' επαγγελμάτων και να προσανατολίζονται σε θέσεις εξαρτημένης εργασίας και χαμηλότερου κύρους.

Έρευνες δείχνουν ότι τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των γονιών συχνά περιορίζουν τις εκπαιδευτικές και επαγγελματικές δυνατότητες των παιδιών των θέτοντας παράλληλα φραγμούς στην ελεύθερη και απρόσκοπτη διαμόρφωση επιθυμιών των παιδιών των και αναπαράγοντας κατά αυτόν τον τρόπο τις κοινωνικές ανισότητες. Η επαγγελματική δε καθοδήγηση των γονιών συχνά είναι ασαφής, αόριστη και ελλιπής.

Απόψεις εφήβων

Οι εκπαιδευτικές και επαγγελματικές επιλογές των νέων αποτελούν μια συνεχή διαδικασία αλληλεπίδρασης, στη διαμόρφωση των οποίων παίζουν ρόλο οι φιλοδοξίες και προτιμήσεις τους, οι αυτοανακαλύψεις και οι επιδράσεις ευκαιριών και εμπειριών. Διαμορφώνονται δε από την δυναμική αλληλεπίδραση ατομικών παραγόντων, όπως είναι: τα ενδιαφέροντα, οι ικανότητες, οι δεξιότητες, οι αξίες και οι προσωπικές τους φιλοδοξίες, καθώς επίσης και εξωατομικών παραγόντων, όπως είναι: η οικογένεια, η εκπαίδευση, οι ομάδες ομηλικών, τα ΜΜΕ, η επίσημη επαγγελματική καθοδήγηση (ΣΕΠ) και η αγορά εργασίας.

Η έννοια της κοινωνικοποίησης θεωρείται έννοια κλειδί για την ανάλυση της διαδικασίας της επαγγελματικής επιλογής. Και αυτό, διότι ευθύνεται σε μεγάλο βαθμό για τη διαμόρφωση των ατομικών παραγόντων ενώ 'χρησιμοποιεί' τους εξωατομικούς παράγοντες.

Η διάσταση των απόψεων των εφήβων ως προς την κοινωνική τους εικόνα, παρατηρείται κυρίως στους τομείς που αφορούν τους ρόλους ανδρών και γυναικών στην δημόσια σφαίρα του βίου, την εργασία και την πολιτική και στην ιδιωτική σφαίρα, στο σπίτι και στην οικογένεια. Η μεγαλύτερη δε διάσταση, η οποία μπορεί να μετατραπεί σε σύγκρουση, διαπιστώνεται ιδιαίτερα στο θέμα του καταμερισμού της εργασίας και των ευθυνών στην οικογένεια.

Είναι φανερό ότι τα κορίτσια προσβλέπουν σε ρόλους που ξεφεύγουν από τους παραδοσιακούς, ενώ τα αγόρια μένουν προσκολλημένα στον παραδοσιακό τρόπο κατανομής της οικιακής εργασίας, αν και οι αξίες που ασπάζονται και τα δύο φύλα εξακολουθούν να είναι προσκολλημένες σε παραδοσιακά πρότυπα. Έτσι, η φροντίδα προς τους άλλους αποτελεί κεντρικό στόχο στη διαπαιδαγώγηση των κοριτσιών και καθόλου των αγοριών, τα οποία με τη σειρά τους αξιολογούν αρνητικά τις αξίες αυτές.

Είναι σαφές ότι και τα αγόρια και τα κορίτσια βρίσκονται αντιμέτωπα με αντιφάσεις και συγκρούσεις ως προς τον ρόλο τους και την κοινωνική τους αποστολή.

Επιπλέον, οι ανδρικές ταυτότητες υπεραμύνονται των τυπικών μορφών κυριαρχίας απέναντι στις αλλαγές που επιδιώκουν οι γυναίκες στην κοινωνική τους θέση και τον ρόλο τους.

Εν κατακλείδι, η οικογένεια αποτελεί ένα ισχυρό περιβάλλον, όπου εδραιώνονται οι αντιλήψεις των παιδιών, σε νηπιακή ακόμη ηλικία, για το φύλο. Εκεί διαμορφώνονται και κατόπιν τελειοποιούνται στο σχολικό περιβάλλον.

Δεδομένα ερευνών

Σε έρευνα που διενεργήθηκε σε δείγμα εφήβων στην περιοχή της Καρδίτσας, μελετήθηκε ο τρόπος που εκφράζονται οι στερεοτυπικές αντιλήψεις από τους εφήβους μέσα από τους ρόλους που καλούνται να παίξουν στο σπίτι ως μέλη μιας οικογένειας. Στόχοι της έρευνας ήταν η καταγραφή της συχνότητας, με την οποία αγόρια και κορίτσια ασχολούνται με τις δουλειές του σπιτιού, καθώς και από ποια πρότυπα παραδειγματίζονται, αλλά και διακρίνουν συμπεριφορές, ώστε να διαμορφώσουν την δική τους σεξιστική ταυτότητα.. Συγκεκριμένα, τέθηκαν τα κάτωθι ερωτήματα: ποιες οικιακές εργασίες θεωρούνται αποδεκτές να εκτελούνται από τον εκπρόσωπο του ενός ή του άλλου φύλου και ποιες είναι απορριπτέες αντίστοιχα από το ένα ή το άλλο φύλο. Ποιος από τους δυο γονείς στη συνείδηση των εφήβων είναι υπεύθυνος για τις σοβαρές αποφάσεις που πρέπει να παρθούν στην οικογένεια, καθώς και ποιος από του δυο γίνεται παράδειγμα προς μίμηση από τους εφήβους του ενός ή του άλλου φύλου.

Τα αποτελέσματα αυτής της μικρής έρευνας κατά το ήττον ή μάλλον ενίσχυσαν τα ήδη υπάρχοντα αποτελέσματα παρόμοιων ερευνών.

Συγκεκριμένα:

Υπάρχει μια σύγχυση και στα αγόρια και στα κορίτσια σχετικά με το τι μπορούν και τι 'πρέπει' να κάνουν σε συνάρτηση με το φύλο τους.

Κορίτσια και αγόρια επηρεάζονται από τη συμπεριφορά του εκπροσώπου του ιδίου φύλου και υιοθετούν με την ίδια συχνότητα τα στερεότυπα, όπως αυτά εκφράζονται τόσο μέσα στην οικογένεια, όσο και ευρύτερα στην ελληνική κοινωνία.

Κάποιες εργασίες εξακολουθούν να θεωρούνται παραδοσιακά 'γυναικείες' ή 'αντρικές'.

Διακαής πόθος των Ελλήνων γονέων για τα παιδιά τους, και ιδίως για τα κορίτσια, είναι οι σπουδές, όσο το δυνατόν υψηλότερου επιπέδου.

Τα κορίτσια είναι περισσότερο 'υποψιασμένα' σχετικά με την άνιση αντιμετώπισή τους έναντι των αγοριών, τουλάχιστον σε ό,τι αφορά τις δουλειές του σπιτιού.

Τα κορίτσια ελπίζουν σε αλλαγές, όσον αφορά στην ίση κατανομή των εργασιών του νοικοκυριού, αλλά και των ευθυνών που τα βαρύνουν σχετικά με τη φροντίδα όλων των άλλων μελών της οικογένειας με έμφαση στην φροντίδα του μικρού παιδιού.

Τα περισσότερα αγόρια δυσκολεύονται να επωμιστούν ευθύνες 'σπιτικές' και έχουν βαθύτερα ριζωμένο το στερεότυπο του άντρα που είναι πλασμένος για δουλειές έξω από το σπίτι.

Σε πολλές οικογένειες η μητέρα είναι εργαζόμενη, γι' αυτό και έρχεται ως φυσικό επακόλουθο τα παιδιά να συνεισφέρουν στις δουλειές του σπιτιού. Παρ' όλα αυτά οι ίδιες μητέρες φαίνεται να κάνουν αποκλειστικά ή κυρίως τις δουλειές του νοικοκυριού στο σπίτι τους.

Οι δυο γονείς εμφανίζονται να συνεργάζονται και να συναποφασίζουν για τα σοβαρά ζητήματα της οικογένειας.

Και οι δυο γονείς συζητούν με τα παιδιά τους για θέματα που αφορούν τα ίδια - σχολείου, προσωπικά - μόνον που στα πολύ προσωπικά θέματα υπάρχει μια σαφής προτίμηση προς το άτομο του ιδίου φύλου.

Συνοψίζοντας,

Σύγχυση και ανασφάλεια επικρατεί και στους δύο εκπροσώπους των φύλων, αγόρια και κορίτσια. Περισσότερο τα αγόρια φαίνονται να απειλούνται από τις επιθετικές διαθέσεις των κοριτσιών να αναλάβουν την ευθύνη τομέων που μέχρι πρότινος θεωρούνταν κατ' αποκλειστικότητα ανδρική υπόθεση. Επιπλέον, δεν εκφράζουν καμμία διάθεση υποχώρησης στην συμμετοχή ευθυνών στις δουλειές του σπιτιού που θεωρούνται γυναικείο «προνόμιο».

Οικογένεια και επιδόσεις

Το πλαίσιο της οικογένειας επηρεάζει επίσης και τη σχολική επίδοση αγοριών και κοριτσιών, διαμορφώνει τις φιλοδοξίες των παιδιών ανάλογα με το φύλο τους και επεμβαίνει στη λήψη απόφασης για τις εκπαιδευτικές και επαγγελματικές επιλογές τους. Όσον αφορά στις προσδοκίες των γονέων για το μέλλον των παιδιών των, διαπιστώνεται ότι τα δύο φύλα διαφέρουν ως προς τις φιλοδοξίες, τα σχέδια για γάμο και δημιουργία οικογένειας και τη σημασία που αποδίδουν στους οικογενειακούς και επαγγελματικούς ρόλους. Επίσης, έχει διαπιστωθεί ότι οι προσδοκίες των γονέων αποτελούν έναν σημαντικό παράγοντα για το εκπαιδευτικό και το επαγγελματικό μέλλον των ατόμων, κυρίως των κοριτσιών, καθώς ασκούν καθοριστική επίδραση όχι μόνον στη διαμόρφωση των φιλοδοξιών των αλλά και στη λήψη των τελικών επαγγελματικών των αποφάσεων. Έτσι οι γονείς σήμερα επιθυμούν σπουδές για τις κόρες των περισσότερο από ό,τι για τους γιους των και τις ενθαρρύνουν προς αυτήν την κατεύθυνση (Βιτσιλάκη-Σορωνιάτη, 1997). Αυτό όμως δεν σημαίνει και αλλαγή των αντιλήψεων για τον ρόλο των φύλων, διότι, ενώ οι γονείς ενθαρρύνουν τα κορίτσια να επιτύχουν ακαδημαϊκά, παρεμβαίνουν, όταν οι επιλογές των κοριτσιών τους δεν θεωρείται ότι συνάδουν με το φύλο τους, καθώς εξακολουθούν να μην θεωρούν ως μελλοντικό προορισμό των κοριτσιών την εργασία, αλλά το γάμο και τη δημιουργία οικογένειας (Αθανασιάδου 2002, Πάντα 1988) σε αντίθεση με τα αγόρια, των οποίων κύριος προορισμός θεωρείται η επαγγελματική επιτυχία και η καριέρα.

Χαρακτηριστικό είναι δε και το ότι δεν επιθυμούν επάγγελμα καριέρας για τα κορίτσια τους, αλλά προτιμούν ένα επάγγελμα που θα τους προσφέρει ελεύθερο χρόνο και θα τους δίνει την ευχέρεια και τη δυνατότητα να ασχολούνται με την οικογένειά τους.

Καριέρα και Φύλο

Σε παγκόσμιο επίπεδο ο ρόλος της εργασίας για τους άνδρες και την ψυχολογική τους ανάπτυξη κατέχει ιδιαίτερη σημασία. Συγκεκριμένα, θεωρείται πως ορισμένα είδη εργασίας είναι πιο κατάλληλα για το ένα φύλο ή για το άλλο. Η απασχόληση έχει διαδραματίσει διαφορετικούς ρόλους στη ζωή των ανδρών από ό,τι των γυναικών. Οι άνδρες είναι αυτοί που κερδίζουν χρήματα, έτσι η εργασία τους έχει ζωτική σημασία για τη χρηματοδότηση της οικογένειας. Οι γυναίκες έπρεπε να συνδυάσουν τη δουλειά και τα καθήκοντα της φροντίδας της οικογένειας, έτσι η προσωπική τους καριέρα υπέκυπτε μπροστά σ' αυτές τις απαιτήσεις. Οι κοινωνικές προσδοκίες είναι διαφορετικές. Σύμφωνα με τον Hutt (1979): «Αυτό που πρέπει να αποδοκιμάσουμε είναι . . . το σύστημα αξιών που υποτιμά τη συμβολή και την εργασία των γυναικών, σε βαθμό που οι γυναίκες να υποτιμούν τις ικανότητές τους».

Αυτό που δεν είναι σαφές είναι το κατά πόσον εξακολουθεί να παραμένει αυτός ο διαχωρισμός ανά φύλο. Ένα πλήθος αλλαγών που κυμαίνονται από την επίδραση της νομοθεσίας περί ίσων ευκαιριών έως τις σύγχρονες απαιτήσεις της αγοράς εργασίας για εξειδικευμένο προσωπικό, έχει αμβλύνει τις διαφορές. Για παράδειγμα οι γυναίκες σήμερα καταλαμβάνουν περισσότερο από το ήμισυ των θέσεων στην ανώτερη εκπαίδευση. Είναι όμως αυτό αρκετό για να έχει ένα κορίτσι τις ίδιες πιθανότητες επιτυχίας με ένα αγόρι; Συνδυάζεται με αντίστοιχες αλλαγές στην αγορά εργασίας, με υποστήριξη από την οικογένεια;

Γονείς που έχουν παιδιά του ίδιου φύλου χαλαρώνουν τις πιέσεις για στερεοτυπική συμπεριφορά των παιδιών στο οικογενειακό πλαίσιο, μιας και η αλληλεπίδραση μεταξύ αδερφών του ίδιου φύλου πιστεύεται πως εξασφαλίζει την ανάπτυξη τυπικών ως προς το φύλο ρόλων και συμπεριφοράς. Για αυτό και τα ενθαρρύνουν να αναλαμβάνουν οικιακά καθήκοντα και υπευθυνότητες ανεξαρτήτως φύλου, παρέχοντας έτσι ένα πλαίσιο, το οποίο ευνοεί την διεύρυνση και τον εμπλουτισμό των παραδοσιακών ανδρικών και γυναικείων ρόλων. Αντιθέτως, σε οικογένειες με παιδιά και των δύο φύλων οι ρόλοι είναι πιο αυστηρά οριοθετημένοι, οι αντιλήψεις για τους ρόλους των φύλων και οι προσδοκίες πιο στερεότυπες.

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν και τα ευρήματα της έρευνας για την 'επίδραση των παραγόντων που διαμορφώνουν τις προσδοκίες των γονέων' από τις: Δεληγιάννη, Μαζηρίδου, Κιοσέογλου σχετικά με τις προσδοκίες των γονέων για το μέλλον των παιδιών των και το ότι όλοι συλλήβδην συμφωνούν με την προοπτική του γάμου για τα κορίτσια πριν την ηλικία των 25 ετών, αμέσως μόλις ολοκληρώσουν τις σπουδές τους, ενώ διαφωνούν κάθετα στην προοπτική δημιουργίας οικογένειας πριν την ηλικία των 30 ετών για τα αγόρια, προτού δηλαδή εξασφαλιστούν επαγγελματικά και οικονομικά.

Πρωταρχικός ρόλος της γυναίκας στην οικογένεια προσδοκάται να είναι αυτός της συζύγου, νοικοκυράς και μητέρας, ενώ ο οικογενειακός ρόλος των ανδρών πραγματώνεται μέσω του εργασιακού τους - άνδρας κουβαλητής, ο οποίος θα στηρίζει οικονομικά την οικογένεια έχοντας πετύχει την προσωπική του ολοκλήρωση ως επαγγελματίας. Όσο για τα κορίτσια, η επαγγελματική επιτυχία δεν αποτελεί καταξίωση αλλά ή το αποκούμπι σε περίπτωση οικονομικών και άλλων δυσκολιών που ίσως συναντήσουν στη ζωή τους ή ένα επιπλέον προσόν και εφόδιο για μια θέση στο Δημόσιο Τομέα, όπου οι απαιτήσεις για απόδοση δεν είναι υψηλές, οπότε εξασφαλίζεται και ο αναγκαίος ελεύθερος χρόνος που θα αφιερωθεί στη φροντίδα της οικογένειας.

Είναι φανερό λοιπόν ότι η οικογένεια παίζει σημαντικό ρόλο στην καλλιέργεια των στερεοτύπων, υποθάλποντας την αντίληψη για την υπεροχή του ανδρικού φύλου με την προβολή διαφορετικών προσδοκιών για τα αγόρια, όπως η αξιοπιστία, η υψηλή σχολική επίδοση, ο προσανατολισμός προς την τεχνική εκπαίδευση και η φιλοδοξία και για τα κορίτσια, όπως η τάξη, η καθαριότητα και η περιορισμένη εκδηλωτικότητα.

Τα αγόρια υπόκεινται σε μεγαλύτερη πίεση από την οικογένεια, για να επιλέξουν μια καριέρα που αναμένεται να είναι μόνιμη, με καλό εισόδημα και υψηλή κοινωνική θέση. Αντίθετα, τα κορίτσια πιέζονται λιγότερο προς αυτή την κατεύθυνση.

Εκπαίδευση και Φύλο

Είναι σαφές ότι και τα αγόρια και τα κορίτσια βρίσκονται αντιμέτωπα με αντιφάσεις και συγκρούσεις ως προς τον ρόλο τους και την κοινωνική τους αποστολή. Φαίνεται ωσάν να μεγαλώνουν σε ξέχωρους κόσμους, σαν να ανήκουν σε δύο διαφορετικές φυλές και όχι φύλα. Κι αυτό δεν είναι παράλογο, έχει φροντίσει για αυτό το εκπαιδευτικό σύστημα. (Mac an Ghail). Σημαντικό λοιπόν βαθμό ευθύνης ως προς την αναπαραγωγή του παραδοσιακού καταμερισμού των ρόλων στους άνδρες και στις γυναίκες φέρει και το σχολείο.

Η κοινωνικοποίηση του ρόλου των φύλων πραγματοποιείται αρχικά μεν από την οικογένεια και στη συνέχεια μέσα στο σχολείο. Η εκπαίδευση θεωρείται ως το κατάλληλο μέσο για την μετάδοση γνώσης αλλά και πεποιθήσεων και αξιών που είναι απαραίτητες για την διατήρηση της κοινωνικής δομής. Μέσα από την οργάνωση και το περιεχόμενο του προγράμματός του καθώς και των σχέσεων δασκάλου - μαθητών διδάσκει στάσεις και προσδοκίες τόσο για τα κορίτσια όσο και για τα αγόρια. Εκπαιδευτικοί και μαθητές μεταφέρουν στην τάξη πεποιθήσεις, αντιλήψεις, αξίες, στάσεις και συμπεριφορές στηριζόμενες σε ορισμένες περιπτώσεις σε στερεοτυπικές απόψεις σχετικά με τους ρόλους των ανδρών και γυναικών στην κοινωνία μας γενικά και στην οικογένεια και στον επαγγελματικό χώρο ειδικότερα.

Όταν μιλάμε για «εκπαίδευση», σύμφωνα με τον ορισμό του κ. Μπαμπινιώτη, αναφερόμαστε στο «θεσμό που αποσκοπεί στη συστηματική διδασκαλία μαθητών και σπουδαστών, στην ανάπτυξη των πνευματικών, σωματικών και ηθικών ικανοτήτων του ανθρώπου, μέσα από ειδικά ιδρύματα και συγκεκριμένες μεθόδους»

Η εκπαίδευση σήμερα αποτελεί ένα βασικό δικαίωμα του κάθε ατόμου. Η Διεθνής Σύμβαση του ΟΗΕ για την εξάλειψη των διακρίσεων σε βάρος των Γυναικών (CEDAW), η οποία είναι μία από τις σημαντικότερες διεθνείς πρωτοβουλίες για την Ισότητα, περιλαμβάνει μεταξύ των άλλων άρθρων ότι «οφείλεται να εξασφαλισθούν ίσα δικαιώματα στους κρίσιμους τομείς, ένας από τους οποίους είναι η εκπαίδευση». Η Ελληνική Βουλή επικύρωσε την συνθήκη αυτή με τον Ν. 1342 το 1983.

Στο παρελθόν η εκπαίδευση αποτελούσε αποκλειστικό προνόμιο των ανδρών. Στην εποχή μας κάτι τέτοιο δεν υφίσταται. Η Εθνική εκπαιδευτική πολιτική επιβάλλει την υποχρεωτική εκπαίδευση για όλους! Οι Ελληνίδες εξασφαλίζουν ισότιμα το δικαίωμα πρόσβασης σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες, κάτι που αντικατοπτρίζεται στην εικόνα που παρουσιάζει η κατανομή αγοριών και κοριτσιών στις τρεις βαθμίδες της εκπαίδευσης σήμερα:

Στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση η συμμετοχή κοριτσιών και αγοριών δεν παρουσιάζει διαφορές.

Στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση, ενώ κατά τις δεκαετίες 70-80 υπήρχε διαφορά στα δύο φύλα, τα τελευταία χρόνια τα ποσοστά είναι ίδια.

Στην τριτοβάθμια εκπαίδευση σημειώθηκε πολύ σημαντική αύξηση της συμμετοχής των γυναικών. Το 1969-70, αποτελούσαν το 31,43% του συνολικού πληθυσμού των φοιτητών ΑΕΙ, σήμερα αποτελούν πάνω από το 50% των πτυχιούχων (Στοιχεία Eurostat) και κατ' άλλους το 60% περίπου (Ντερμανάκης, 3^ο στατιστικό δελτίο Equal Ανδρομέδα, 2005).

Συνολικά λοιπόν μπορούμε να πούμε ότι η πρόσβαση των γυναικών σε όλες τις βαθμίδες του Εκπαιδευτικού συστήματος είναι σχεδόν ίση. Τα ποσοτικά στοιχεία αυτό δείχνουν. Παρόλο που οι γυναίκες έχουν κατακτήσει σε εθνικό και διεθνές επίπεδο πολύ υψηλούς δείκτες εκπαίδευσης, ο διαχωρισμός υφίσταται και είναι ποιοτικός και όχι ποσοτικός.

Στο σημερινό εκπαιδευτικό σύστημα η διάκριση των φύλων γίνεται ορατή όχι πια στις δυνατότητες πρόσβασης των γυναικών στις διάφορες εκπαιδευτικές βαθμίδες, όσο στις εκπαιδευτικές και επαγγελματικές τους επιλογές.

Η θέση των γυναικών στην αγορά εργασίας ωστόσο δεν είναι ανάλογη της συμμετοχής των στην Εκπαίδευση! Η επιλογή σπουδών καθορίζει σημαντικά το είδος και το περιεχόμενο των θέσεων εργασίας που μπορούν να αναλάβουν τα άτομα στο μέλλον. Οι γυναίκες συνεχίζουν να υποεκπροσωπούνται στα «παραδοσιακά ανδρικά επαγγέλματα» και σε θέσεις μεγάλης ευθύνης. Το γεγονός αυτό έχει άμεση σχέση με την επιλογή σπουδών, στις οποίες προσανατολίζονται τα

κορίτσια από πολύ νωρίς. Με άλλα λόγια, εμφανίζονται διακρίσεις στους τομείς και κλάδους σπουδών που επιλέγονται, και βάσει στερεοτύπων “ταιριάζουν” ή απορροφούν αποκλειστικά ή σχεδόν κατ’ αποκλειστικότητα το ένα από τα δύο φύλα.

Μια επισκόπηση στατιστικών της εκπαίδευσης μας δίνει τα εξής πολύ ενδιαφέροντα στοιχεία:

- 22% των αγοριών, έναντι 78% των κοριτσιών επιλέγουν σχολές θεωρητικής κατεύθυνσης
- 65% των αγοριών, έναντι 35% των κοριτσιών επιλέγουν σχολές τεχνολογικής κατεύθυνσης
- πιο ισορροπημένη είναι η θετική κατεύθυνση, όπου τα ποσοστά είναι 52% για τα αγόρια και 48% για τα κορίτσια

Αυτή η εικόνα αντικατοπτρίζεται ως ένα βαθμό, και στις αντίστοιχες σχολές των ΑΕΙ και ΤΕΙ (Μαραγκουδάκη 2003).

Πληθώρα αναλύσεων των στατιστικών της εκπαίδευσης, αποτυπώνει ότι τα κορίτσια επιλέγουν συστηματικά περισσότερο από τα αγόρια, τομείς σπουδών των κοινωνικών, ανθρωπιστικών επιστημών, επιστήμες εκπαίδευσης και δικαίου, σχολές που συνδέονται με την φροντίδα και την προσφορά στο κοινωνικό σύνολο, γεγονός που συνάδει με τον παραδοσιακό ρόλο της γυναίκας στην κοινωνία.

Τα αγόρια επιλέγουν τομείς σπουδών από τις εφαρμοσμένες επιστήμες, μηχανική πληροφορική, «παραδοσιακά ανδρικές επιστήμες».

Ενδιαφέροντα στοιχεία όμως υπάρχουν και για την συμμετοχή στα ΤΕΕ: 42% κορίτσια, 58% αγόρια. Τα κορίτσια παρακολουθούν κυρίως τμήματα Υγείας - Πρόνοιας, Αισθητικής - Κομμωτικής, Γραμματέων ενώ τα αγόρια κυρίως τμήματα Μηχανολογίας, Ηλεκτρολογίας, Πληροφορικής - Δικτύων Η/Υ.

Δεν υπάρχει διαφοροποίηση ως προς τις επιλογές ούτε στα ΤΕΕ, οι οποίες εξακολουθούν να είναι στερεότυπες και αναμενόμενες.

Οι διαφορές στις επαγγελματικές επιλογές των δύο φύλων δεν θα είχαν καμμία ίσως σημασία αν δεν είχαν σημαντική επίδραση στην απασχόληση τελικά των γυναικών. Το γεγονός ότι κορίτσια επιλέγουν ειδικότητες σε κορεσμένους τομείς, έχει άμεσο αντίκτυπο στη μελλοντική τους έξοδο στην αγορά εργασίας. Αυτό αποδεικνύουν άλλωστε και τα ποσοστά ανεργίας κατά φύλο και επίπεδο εκπαίδευσης, τα οποία διαμορφώνονται ως εξής (Στοιχεία ΕΣΥΕ):

- 4,7% άνδρες - 7,7% γυναίκες με μεταπτυχιακό ή διδακτορικό
- 4,4% άνδρες – 11,4% γυναίκες σε πτυχιούχους τριτοβάθμιας εκπαίδευσης
- 6,9% άνδρες – 18,7% γυναίκες με απολυτήριο Μέσης εκπαίδευσης

Η εικόνα της απασχόλησης ανδρών και γυναικών στις τρεις βαθμίδες του εκπαιδευτικού συστήματος της χώρας μας αποτυπώνεται συνοπτικά στα παρακάτω:

- Στην πρωτοβάθμια περισσότερο του 50% είναι γυναίκες εκπαιδευτικοί.
- Στην δευτεροβάθμια το 59% είναι γυναίκες ενώ το υπόλοιπο 41% άνδρες. Οι γυναίκες πλειοψηφούν στην διδασκαλία των φιλολογικών, κοινωνιολογίας, οικιακής οικονομίας κλπ ενώ μειοψηφούν στη διδασκαλία των μαθηματικών, φυσικής και χημείας. Στα ΤΕΕ το 65% των εκπαιδευτών είναι άνδρες ενώ το υπόλοιπο 35% είναι γυναίκες
- Στην τριτοβάθμια οι γυναίκες αποτελούν το 27% του συνολικού διδακτικού προσωπικού των ΑΕΙ, με το μεγαλύτερο μέρος του να ανήκει στην κατηγορία του Βοηθητικού Διδακτικού προσωπικού (Μαραγκουδάκη 2003). Με άλλα λόγια συγκεντρώνονται σε βαθμίδα μειωμένου κύρους και γοήτρου. Το μεγαλύτερο ποσοστό συναντάται στις ανθρωπιστικές επιστήμες- 47,11% - και το μικρότερο -19,28%- στις επιστήμες μηχανικής και τεχνολογίας (ΕΣΥΕ).

Εκπαιδευτικές - Επαγγελματικές επιλογές και Φύλο

Είναι κοινή διαπίστωση των εκπαιδευτικών της δευτεροβάθμιας ότι στις σπουδές με θετική κατεύθυνση η πλειονότητα των μαθητών είναι αγόρια. Αυτό με βάθος χρόνου, αφού ήταν 'πιστεύω' την εποχή των δεσμών και συνεχίζεται μέχρι σήμερα που τα αγόρια κυριαρχούν στη θετική- τεχνολογική κατεύθυνση. Το αντίθετο φαίνεται να συμβαίνει στην κατεύθυνση με μαθήματα θεωρητικής χροιάς, όπως ήταν παλαιότερα η Γ' δέσμη και σήμερα η θεωρητική. Τούτο φαίνεται να δικαιώνει την περιρρέουσα πίστη στην κοινωνία μας ότι τα αγόρια είναι πιο προικισμένα και πιο κατάλληλα από τα κορίτσια για σπουδές που έχουν κεντρικό πυρήνα τα μαθηματικά. Αυτό, αν είναι αλήθεια, δημιουργεί αυτομάτως μια μειονεκτική θέση των κοριτσιών, διότι τα μαθηματικά της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης αποτελούν τον κλειδοκράτορα της τριτοβάθμιας (Shnoeffield) και είναι αποδεδειγμένο ότι σε ολόκληρο τον ανεπτυγμένο κόσμο τα τεχνολογικά επαγγέλματα προσφέρουν περισσότερες θέσεις απασχόλησης και είναι πιο καλοπληρωμένα.

Πρώτο μας μέλημα λοιπόν είναι να δούμε κατά πόσο η εμπειρική διαπίστωση των εκπαιδευτικών επαληθεύεται στη χώρα μας αλλά και διεθνώς.

Λεδομένα από την Ελληνική εκπαίδευση

Δευτεροβάθμια εκπαίδευση

Το ποσοστό των κοριτσιών που ακολουθούν μεταγυμνασιακές σπουδές στα ΤΕΕ είναι 31,36%, ενώ των αγοριών 41,8%. Τα αγόρια δε, επιλέγουν πολύ περισσότερο από τα κορίτσια να εγγραφούν στα Τεχνικά Επαγγελματικά Εκπαιδευτήρια. Όταν τα κορίτσια φοιτούν στα ΤΕΕ, δεν επιλέγουν κλάδους της τεχνικής εκπαίδευσης όπως αυτούς της μηχανολογίας και της ηλεκτρολογίας αλλά παροχής υπηρεσιών όπως υγείας – πρόνοιας και αισθητικής – κομμωτικής..

Στο σύνολο όσων φοιτούσαν στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση το σχολικό έτος 2000-2001, το 68,63% των κοριτσιών φοιτούσαν στα Ενιαία Λύκεια, ενώ το υπόλοιπο 31,36% φοιτούσαν στα ΤΕΕ, το 58,18% των αγοριών φοιτούσαν στα Ενιαία Λύκεια και το υπόλοιπο 41,8% στα ΤΕΕ. Ένας κύριος παράγοντας, στον οποίο οφείλεται η απροθυμία των Ελληνίδων μαθητριών να ακολουθήσουν την Τεχνική Εκπαίδευση, είναι κυρίως η ασυμφωνία μεταξύ της κυρίαρχης αντίληψης για τη φύση και την αποστολή της τεχνικής εκπαίδευσης και της αντίστοιχης αντίληψης για τη φύση και τον κοινωνικό ρόλο της γυναίκας (Κασσωτάκης 1995). Ένας ακόμη λόγος είναι η αρνητική στάση των γονέων των κοριτσιών προς την Τεχνική επαγγελματική Εκπαίδευση και κυρίως προς τις τεχνικές ειδικότητες (Σιδηροπούλου 1997).

Ενδεικτική είναι η κατανομή κατά φύλο και δέσμη των υποψηφίων για πρώτη φορά στις Γενικές Εξετάσεις στις δέσμες Α' και Γ' για θετικές και θεωρητικές σπουδές αντίστοιχα, όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα.

Έτος	1989		1990		1991		1992		1993	
	A	Γ	A	Γ	A	Γ	A	Γ	A	Γ
Αγόρια	73%	15%	73%	21%	72%	21%	70%	21%	69%	21%
Κορίτσια	27%	85%	27%	79%	28%	79%	30%	79%	31%	79%

Χιονίδου 1997

Στην Ελλάδα τα κορίτσια που παρακολουθούσαν τις θετικές επιστήμες, όπου περιλαμβάνονται τα Μαθηματικά, η Στατιστική, η Επιστήμη Υπολογιστών, οι Φυσικές επιστήμες, η Τεχνολογία και τέλος οι Επιστήμες Μηχανικών (ΚΕΕ 2004), αντιπροσώπευαν το ακαδημαϊκό έτος 2000 – 2001 το 14,5% του συνόλου των φοιτητών ενώ τα αγόρια αποτελούσαν το 26,7%, διπλάσιο σχεδόν ποσοστό.

Μελετώντας την κατανομή αγοριών και κοριτσιών του μαθητικού πληθυσμού στις κατευθύνσεις της Β' Λυκείου, βλέπουμε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό κοριτσιών επιλέγει την θεωρητική κατεύθυνση (53,33%), το 24,31% τη θετική ενώ το 22,35% την τεχνολογική. Σε αντίθεση με τα κορίτσια μόνο το 21,96% των αγοριών επιλέγει τη θεωρητική, το 29% τη θετική

ενώ το μεγαλύτερο ποσοστό επιλέγει τη τεχνολογική κατεύθυνση (49%). Το ίδιο φαινόμενο παρατηρείται και στους μαθητές και μαθήτριες της Γ' Ενιαίου Λυκείου. Συγκεκριμένα, το 53,56% των κοριτσιών συνεχίζουν στη θεωρητική κατεύθυνση, το 19,07% στη θετική και το 27,35% στην τεχνολογική. Για τα αγόρια τα αντίστοιχα ποσοστά είναι 20,9%, 21,57% και 57,53%. Γενικά δε, ο καταμερισμός των κατευθύνσεων ανά φύλο έχει ως εξής: Στη θεωρητική 75,8% κορίτσια ενώ το υπόλοιπο αγόρια, στη θετική το 51,93% κορίτσια και το υπόλοιπο αγόρια και τέλος στην τεχνολογική το 36,75% είναι κορίτσια.

Τριτοβάθμια εκπαίδευση

Α.Ε.Ι. ΑΚΑΔΗΜΑΙΚΟ ΕΤΟΣ 2001-2002

ΑΕΙ	Α' Έτος εγγεγραμμένων		
	Σύνολο	Γυναίκες	Ποσοστό Γυναικών
Αθηνών	9948	6860	69%
Ε.Μ.Π.	1963	756	38,50%
Οικον. Αθηνών	1801	984	54,64%
Γεωπ. Αθηνών	562	286	50,89%
Πάντειο Παν.	2285	1666	72,91%
Χαροκόπειο Παν.	175	130	74,29%

Είναι φανερός ο διαχωρισμός μεταξύ των πανεπιστημίων – επιστημονικών κλάδων σε ανδρικούς και γυναικείους με τα κορίτσια να υπερτερούν στις ανθρωπιστικές επιστήμες και τα αγόρια στις τεχνολογικές. Από τον παραπάνω πίνακα βλέπουμε ότι τα κορίτσια στο ΕΜΠ είναι η μειοψηφία ενώ το αντίθετο φαίνεται να συμβαίνει στο Πάντειο ή στο Χαροκόπειο. Ο προβληματισμός εδώ είναι αν ο απόφοιτος του ΕΜΠ έχει ίσες δυνατότητες επαγγελματικής αποκατάστασης και σταδιοδρομίας με αυτόν του Παντείου ή του Χαροκοπέιου. Το ποσοστό των πρωτοετών φοιτητών του μαθηματικού τμήματος είναι 62%, δηλαδή 1,63 φορές μεγαλύτερο από αυτό των φοιτητριών. Γενικά, πολύ λιγότερα κορίτσια επιλέγουν να σπουδάσουν Μαθηματικά, όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα.

Α.Ε.Ι. ΑΚΑΔΗΜΑΙΚΟ ΕΤΟΣ 2001-2

Απόφοιτοι						Φοιτητές					
Μεταπτυχιακού			Διδακτορικού			Μεταπτυχιακού			Διδακτορικού		
Σύνολο	Γυν	Ποσ. Γυν.	Σύνολο	Γυν	Ποσ. Γυν.	Σύνολο	Γυν	Ποσ. Γυν.	Σύνολο	Γυν	Ποσ. Γυν.
2859	1590	55,61%	857	321	36,68%	11034	5874	53,23%	11223	4825	43%

Σύμφωνα με τον παραπάνω πίνακα, το 55,61% των ατόμων που κάνουν μεταπτυχιακές σπουδές στο σύνολο των ΑΕΙ είναι κορίτσια, ποσοστό μεγαλύτερο αυτού των αγοριών. Δεν πρέπει όμως να λησμονούμε ότι το ποσοστό των κοριτσιών που σπουδάζουν σε προπτυχιακό επίπεδο είναι πολύ μεγαλύτερο. Συγκεκριμένα, το 37,76% είναι αγόρια ενώ το 62,24% είναι κορίτσια

Το ποσοστό των κοριτσιών που συνεχίζουν σπουδές σε επίπεδο διδακτορικού μειώνεται αισθητά (36,68%). Παρατηρούμε λοιπόν ότι όσο οι σπουδές συνεχίζονται σε βάθος χρόνου, τόσο το ποσοστό των γυναικών μειώνεται. Αυτό, αφενός μεν οδηγεί σε μειωμένα ποσοστά γυναικών με υψηλούς ακαδημαϊκούς τίτλους αφετέρου δε εγείρει ερωτήματα για τους λόγους, για τους οποίους συμβαίνει αυτό.

Η διεθνής πραγματικότητα

Και στην Αμερική οι θετικές επιστήμες είναι ανδροκρατούμενες. Πολύ λιγότερα κορίτσια από ό,τι αγόρια επιλέγουν να σπουδάσουν αντικείμενα θετικών επιστημών και ακόμη λιγότερα μάλιστα να συνεχίσουν σε αντίστοιχες μεταπτυχιακές σπουδές. Συνοπτικά παρουσιάζεται η παρακάτω εικόνα.

Το 1991 οι γυναίκες στην Αμερική αντιπροσώπευαν:

- ✓ το 15% των πτυχιούχων στη φυσική,
- ✓ το 40% στη χημεία, στα μαθηματικά και στη στατιστική
- ✓ το 47% στις ιατρικές επιστήμες.

Το 1992 στις γυναίκες αναλογούσε:

- ✓ το 11% των διδακτορικών στη φυσική και την αστρονομία,
- ✓ το 19% των Ph.D. στα μαθηματικά,
- ✓ το 23% στις περιβαλλοντικές επιστήμες,
- ✓ το 26% στη χημεία,
- ✓ το 39% στις βιολογικές και ιατρικές επιστήμες και
- ✓ το 47% στις κοινωνικές επιστήμες.

Επιδόσεις κοριτσιών και αγοριών

Είναι τα κορίτσια πιο «αδύνατα» στα μαθηματικά;

Για τη μέτρηση της μαθηματικής ικανότητας χρησιμοποιούνται διάφορες ψυχοτεχνικές δοκιμασίες, ερευνητικές αξιολογήσεις, οι επιδόσεις στο σχολείο καθώς και οι εισαγωγικού τύπου εξετάσεις για την ανώτερη και ανώτατη εκπαίδευση. Η γενική εικόνα που αναδύεται από όλες αυτές τις αξιολογήσεις είναι ότι έως το τέλος της δευτεροβάθμιας υποχρεωτικής εκπαίδευσης δεν υπάρχει διαφορά απόδοσης ανάμεσα στα δύο φύλα στα μαθηματικά. Παρουσιάζονται όμως διαφορές σε διάφορους τομείς των μαθηματικών με τα κορίτσια να υπερτερούν σε ορισμένους τομείς και τα αγόρια σε άλλους. Όμως, από την αρχή της εφηβείας διαπιστώνεται μια υπεροχή των αγοριών, προς στο τέλος της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και κυρίως στις εξετάσεις για την εισαγωγή στις ανώτερες και ανώτατες σχολές.

Η Τρίτη Διεθνής Έρευνα για τα Μαθηματικά και τις Φυσικές Επιστήμες αποτελεί μια από τις μεγαλύτερες έρευνες που έγιναν ποτέ, τόσο ως προς το εύρος της θεματικής της, όσο και ως προς τον αριθμό και τις κατηγορίες των μαθητών, στους οποίους απευθύνεται. Οργανώθηκε από τη Διεθνή οργάνωση για την Αξιολόγηση της Εκπαιδευτικής Επίδοσης (International Association for the Evaluation of Education Achievement, IEA). Η ερευνητική προσέγγιση της έρευνας αυτής τονίζει τη σημασία του πολιτισμικού πλαισίου. Σύμφωνα με αυτήν την έρευνα λοιπόν, ενώ η επίδοση αγοριών και κοριτσιών κυμαίνεται περίπου στα ίδια επίπεδα στο Δημοτικό και στο Γυμνάσιο, με μικρές διαφορές υπέρ των αγοριών σε μερικές χώρες, στο τελευταίο έτος της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης οι διαφορές αυτές αμβλύνονται και είναι υπέρ των αγοριών σε όλες σχεδόν τις χώρες. Επίσης στο Δημοτικό και στο Γυμνάσιο διαπιστώθηκαν διαφορές στα αγόρια και στα κορίτσια στις διάφορες θεματικές περιοχές, με τα αγόρια να παρουσιάζουν καλύτερες επιδόσεις στις μετρήσεις και τα κορίτσια στην Άλγεβρα. Επίσης, τα δεδομένα έδειξαν ότι στα παιδιά με τις υψηλότερες επιδόσεις στο Λύκειο, ο αριθμός των αγοριών υπερτερούσε έναντι των κοριτσιών.

Στη χώρα μας δεν εμφανίζονται σημαντικές διαφορές στην επίδοση μεταξύ αγοριών και κοριτσιών σύμφωνα με τα αποτελέσματα μιας έρευνας με δείγμα της Δ' Δημοτικού, όπως φαίνεται από τον παρακάτω πίνακα. (Κοντογιαννοπούλου 2000)

TIMSS-ΕΛΛΑΔΑ Δ^η ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

Χώρα	Όλες οι ερωτήσεις (102 ερωτ.)	Ακέραιοι αριθμοί (25 ερωτ.)	Κλάσματα και αναλογικότητα (21 ερωτ.)	Μέτρηση, εκτίμηση και κατανόηση αριθμών (20 ερωτ.)	Αναπαράσταση δεδομένων, ανάλυση και πιθανότητες (12 ερωτ.)	Γεωμετρία (14 ερωτ.)	Μοντέλα, σχέσεις και συναρτήσεις (10 ερωτ.)
Ελλάδα	A 50 (1,2)*	A 61 (1,4)	A 42 (1,3)	A 49 (1,2)	A 48 (1,2)	A 53 (1,8)	A 46

							(1,8)
	K 51 (0,9)	K 63 (0,9)	K 42 (1,1)	K 48 (1,0)	K 51 (1,4)	K 54 (1,1)	K 48 (1,3)

* Ποσοστό σωστών απαντήσεων. Στην παρένθεση παρουσιάζεται το τυπικό σφάλμα.

Σε ό,τι αφορά τα μαθηματικά στη Β΄ Γυμνασίου, όπως εμφανίζεται στον παρακάτω πίνακα, στην Ελλάδα τα αγόρια εμφανίζουν υψηλότερη επίδοση από τα κορίτσια στη Γεωμετρία, ενώ στις άλλες επί μέρους γνωστικές περιοχές των Μαθηματικών δεν παρουσιάζουν διαφορά στην επίδοση που να είναι στατιστικά σημαντική. (TIMSS, 1996)

TIMSS-ΕΛΛΑΔΑ Β΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Χώρα	Όλες οι ερωτήσεις	Κλάσματα και η αίσθηση του αριθμού	Γεωμετρία	Άλγεβρα	Αναπαράσταση δεδομένων, ανάλυση και πιθανότητες, μέτρηση	Μέτρηση	Αναλογικά
Ελλάδα	A 51 (0,8)*	A 54 (1,0)	A 53 (0,9)	A 46 (1,0)	A 58 (1,2)	A 45 (1,0)	A 41 (1,3)
	K 48 (0,7)	K 51 (0,8)	K 48 (0,9)	K 46 (0,9)	K 55 (0,8)	K 41 (1,0)	K 38 (1,1)

* Ποσοστό σωστών απαντήσεων. Στην παρένθεση παρουσιάζεται το τυπικό σφάλμα.

Το πρόγραμμα PISA (Program for International Student Assessment) του ΟΟΣΑ, είναι μια συλλογική προσπάθεια των μελών κρατών του να αξιολογήσει κατά πόσο καλά είναι προετοιμασμένα τα δεκαπεντάχρονα παιδιά που τελειώνουν την υποχρεωτική εκπαίδευση, να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις της κοινωνίας του σήμερα.

Ο ορισμός της μαθηματικής ικανότητας κατά PISA είναι ο εξής: «Η ικανότητα ενός ατόμου να προσδιορίζει, να αντιλαμβάνεται και να ασχολείται με τα μαθηματικά και να εκφράζει καλά θεμελιωμένες κρίσεις για το ρόλο που παίζουν τα μαθηματικά στην παρούσα και μελλοντική ιδιωτική επαγγελματική και κοινωνική ζωή του και στη ζωή του ως ενεργού και ευαισθητοποιημένου πολίτη».

Ο παρακάτω πίνακας από τα αποτελέσματα της έρευνας μας δείχνει ότι δεν υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφορές στην επίδοση αγοριών και κοριτσιών.

PISA 2000 (ΗΛΙΚΙΑ 15-16)

Χώρα	Κατηγορία	%	%S.E.	Μέση Τιμή	SE
Ελλάδα	Κορίτσι	49,80	1,31	444	5,44
Ελλάδα	Αγόρι	50,20	1,31	451	7,71
ΟΟΣΑ Συνολικό	Κορίτσι	50,03	0,55	492	2,27
ΟΟΣΑ Συνολικό	Αγόρι	49,60	0,56	503	2,57
ΟΟΣΑ Μ. Όρος	Κορίτσι	49,76	0,33	494	0,92
ΟΟΣΑ Μ. Όρος	Αγόρι	49,86	0,33	505	0,99

ΟΟΣΑ Μέσος όρος: Αριθμητικός μέσος όρος όλων των χωρών που συμμετείχαν στην έρευνα.

ΟΟΣΑ Συνολικό: Σταθμικός μέσος των χωρών που συμμετείχαν στην έρευνα

Διεθνείς μελέτες

Από τη δεκαετία του 1960, το Αμερικάνικο Εθνικό Ίδρυμα Αξιολογήσεων Εκπαιδευτικής Προόδου (NAEP) πραγματοποιεί έρευνες για την επάρκεια των αμερικανών μαθητών σε τομείς κλειδιά, περιλαμβανομένων και των μαθηματικών. Οι έρευνες γίνονται σε μαθητές ηλικίας εννιά, δεκατριών και δεκαεπτά χρονών. Η Armstrong (1981) χρησιμοποιώντας δεδομένα από τη δεύτερη αξιολόγηση στα μαθηματικά του NAEP 1977-78, συμπέρανε πάλι ότι τα δεκατριάχρονα κορίτσια ξεκινούν στο Γυμνάσιο παρουσιάζοντας ίδιες ικανότητες στα μαθηματικά, με καλύτερες επιδόσεις στους υπολογισμούς και σε οπτικάχωροταξικά θέματα (spatial visualization) από τα αγόρια. Στο

τέλος της 12χρονης εκπαίδευσης τα αγόρια παρουσίασαν εν γένει καλύτερες επιδόσεις, αλλά μόνο στη λύση προβλήματος η υπεροχή ήταν στατιστικά σημαντική.

Το 1990 επίσης, σύμφωνα με τα στοιχεία του NAEP, τα αγόρια και τα κορίτσια δεν παρουσιάζουν διαφορές στην επίδοση στις ηλικίες των εννιά και δεκατριών ετών, ενώ στα δεκαεφτά παρατηρείται μια μικρή διαφορά κατά 1% υπέρ των αγοριών. Παρότι ο μέσος όρος της επίδοσης των κοριτσιών είναι απλώς λίγο χαμηλότερος απ' αυτόν των αγοριών, στο τέλος του σχολείου, πολύ λιγότερα κορίτσια κατατάσσονται στις υψηλές βαθμίδες μαθηματικών επιδόσεων και ακόμα λιγότερα αποφασίζουν να προχωρήσουν στα ανώτερα μαθηματικά. (Wertheim 1998)

Στο σπουδαιότερο Σχολικό Τεστ Αξιολόγησης (SAT)*, που απαιτείται για την εισαγωγή στα περισσότερα κολέγια, τα αγόρια υπερτερούν των κοριτσιών. (Wertheim 1998)

Μελέτη των **Fox** L.H., Fennema E., και Sherman J.** το 1977, με στόχο την καταγραφή και κριτική ανάλυση όλων των έως τότε εμπειρικών μελετών που αφορούσαν στην επίδοση στα μαθηματικά στις ΗΠΑ και η οποία έγινε υπό την αιγίδα του Υπουργείου Υγείας, Παιδείας και Κοινωνικών Υπηρεσιών των ΗΠΑ, έδειξε ότι τα αγόρια έχουν σημαντικά ανώτερες επιδόσεις από τα κορίτσια στο test SAT.

Μία **μεταανάλυση 100 ερευνών** συνολικού δείγματος 3.175.188 παιδιών από τις Hyde, Fennema και Lamou το 1990, αμφισβητεί σοβαρά την άποψη ότι τα αγόρια υπερέχουν στη μαθηματική ικανότητα, καταλήγοντας στα εξής συμπεράσματα:

- Συνολικά υπήρξε μια μικρή υπεροχή των κοριτσιών στην πρωτοβάθμια και γυμνασιακή σχολική βαθμίδα, ενώ υπήρξε μεγαλύτερη υπεροχή των αγοριών στη λυκειακή και μετέπειτα ηλικία.
- Μικρή υπεροχή των κοριτσιών στους υπολογισμούς, μικρή υπεροχή των αγοριών στη λύση προβλημάτων στο λύκειο στα ανάμικτα θέματα και καμμία διαφορά φύλων στην αντίληψη μαθηματικών εννοιών.

Οι διαφορές των φύλων ως προς τις επιδόσεις στα μαθηματικά έχουν μετριαστεί τις τρεις τελευταίες δεκαετίες.

Συνοψίζοντας: Ο χώρος της τριτοβάθμιας τεχνολογικής - θετικής κατεύθυνσης είναι ανδροκρατούμενος, ενώ έντονη είναι η τάση των κοριτσιών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης να αποφεύγουν τις θετικές σπουδές. Όσο αυξάνεται το επίπεδο σπουδών τόσο μειώνεται το ποσοστό των γυναικών σε αυτές. Οι επιδόσεις αγοριών και κοριτσιών στα μαθηματικά και σε ηλικίες μέχρι 15-16 δεν παρουσιάζονται σημαντικές διαφορές ενώ μια μικρή διαφορά παρατηρείται σε ηλικίες 17-18 υπέρ των αγοριών.

Επίσημο σχολικό αναλυτικό πρόγραμμα

Το περιεχόμενο των αναλυτικών σχολικών προγραμμάτων ευθύνεται για την αναπαραγωγή των ανισοτήτων φύλου περισσότερο από όσο οι ίδιοι οι δάσκαλοι (Stanworth 1986). Η μέθοδος διδασκαλίας και τα παραδείγματα στον προφορικό λόγο, στα κείμενα και στο εικονογραφημένο υλικό αναπαράγουν τα στερεότυπα. Η διδακτική μέθοδος συνδέεται επίσης και με τις επιδόσεις αλλά και τις στάσεις των μαθητών απέναντι στα μαθήματα, με την έννοια δηλαδή ότι κάποια αντικείμενα θεωρούνται πιο κατάλληλα για το ένα ή το άλλο φύλο.

Από έρευνες που διενεργήθηκαν με στόχο την διερεύνηση της απόδοσης των μαθητών και μαθητριών σε σχέση με την αυτοαντίληψη και αυτοεκτίμηση, προέκυψε το συμπέρασμα ότι: τα κορίτσια υπερέχουν με στατιστική σημαντική διαφορά από τα αγόρια ως προς την αυτοαντίληψή τους για τη Γλώσσα, ενώ αντιθέτως όσον αφορά στα μαθηματικά, παρόλο που τα κορίτσια είχαν υψηλότερες επιδόσεις, παρουσίαζαν χαμηλότερη αυτοαντίληψη για τις μαθηματικές τους ικανότητες. Αξίζει να σημειωθεί πάντως ότι οι περισσότερες έρευνες συγκλίνουν στο πόρισμα ότι δεν υφίστανται διαφορές στις επιδόσεις αγοριών και κοριτσιών σε μαθηματικά έργα.

Σχολικά εγχειρίδια και φύλο

Όσον αφορά στα σχολικά εγχειρίδια, διαπιστώνεται ότι το περιεχόμενό τους καθώς και τα στερεότυπα που προβάλλονται μέσα σε αυτά, δρουν καθοριστικά στη διαμόρφωση του ρόλου των φύλων, των στάσεων, των αντιλήψεων και των προσδοκιών των μαθητών και μαθητριών. Εκφράζεται επίσης η αντίληψη ότι το είδος των γνωστικών αντικειμένων δεν βοηθά στη δημιουργία ίσων εκπαιδευτικών και επαγγελματικών ευκαιριών για αγόρια και κορίτσια, καθότι τα κορίτσια εξακολουθούν να προσανατολίζονται σε εκπαιδευτικές επιλογές που υπαγορεύονται από το φύλο τους και τις στερεοτυπικές αντιλήψεις που φέρουν σχετικά με τους διαφορετικούς επαγγελματικούς ρόλους ανδρών και γυναικών, με άμεση συνέπεια να συνωστίζονται σε επαγγέλματα φροντίδας και υπηρεσιών με δυσοίωνες προοπτικές επαγγελματικής αποκατάστασης που μοιραία τα οδηγεί σε ανεργία ή παροχή χαμηλόμισθης εργασίας σε χαμηλά ιεραρχικά θέσεις.

Στα σχολικά βιβλία όλων των βαθμίδων της εκπαίδευσης το αρσενικό φύλο κυριαρχεί ποσοτικά με πιο συχνές εμφανίσεις έναντι του θηλυκού. Οι άνδρες και οι γυναίκες εμφανίζονται σε δραστηριότητες της καθημερινής ζωής που παραδοσιακά συνδέονται με το φύλο τους. Η κυριαρχία των ανδρών είναι και ποιοτική. Μέσα από εικόνες και κείμενα οι άνδρες παρουσιάζονται να αναπτύσσουν ποικίλες κοινωνικές δραστηριότητες και να εκτελούν εργασίες που απαιτούν σωματική δύναμη. Οι γυναίκες εμφανίζονται ως νοικοκυρές στην κουζίνα και ως μητέρες που φροντίζουν τα άρρωστα παιδιά τους.

Η παρουσία των γυναικών στα βιβλία της ιστορίας καθώς και η συμβολή τους στον ρου της ιστορίας είναι ανύπαρκτη. Η αναφορά σε αυτή γίνεται με την έκφραση «γυναικόπαιδα». Μόνον κάποιες επώνυμες γυναίκες, βασίλισσες ή αυτοκράτειρες έχουν την τιμή να τους γίνεται ειδική μνεία.

Όσον αφορά στη γλώσσα των εγχειριδίων, φαίνεται ότι η χρήση του αρσενικού γένους υπερτερεί, ώστε να δηλωθούν και τα δύο φύλα.

Σε κάθε περίπτωση, ο τρόπος ζωής της γυναίκας ιδίως, που παρουσιάζουν τα βιβλία καθώς και η οικογενειακή ζωή δεν ανταποκρίνονται στην εικόνα της σύγχρονης πραγματικότητας.

Παραπρόγραμμα και φύλο

Η αναπαραγωγή των αξιών και των πεποιθήσεων της κοινωνικής πραγματικότητας μέσα στο σχολείο γίνεται κυρίως με το παραπρόγραμμα ή το κρυφό αναλυτικό πρόγραμμα. Οι Davies Meighan (1975) το περιγράφουν ως εξής. Το παραπρόγραμμα αναφέρεται σε εκείνες τις πλευρές της μάθησης που είναι ανεπίσημες ή συνέπειες του τρόπου, με τον οποίο οι εκπαιδευτικοί οργανώνουν τη διδασκαλία και τη μάθηση. Φορείς του είναι οι στάσεις των εκπαιδευτικών, των μαθητών, των γονέων των και έμμεσα ολόκληρης της κοινωνίας. Οι δε εκπαιδευτικοί, των οποίων οι στάσεις και οι αντιλήψεις για τους ανθρώπους και τις σχέσεις των φύλων πιθανώς αντανακλώνται και στις επαγγελματικές τους πρακτικές, είναι και τα προϊόντα του παραπρογράμματος αλλά και οι ακούσιοι φορείς του (Cole, 1989), καθότι δεν αντιλαμβάνονται πάντοτε και ευκρινώς ούτε την ύπαρξη ανισοτήτων στο σχολικό πλαίσιο ούτε τη δική τους συμβολή στην αναπαραγωγή αυτών των ανισοτήτων.

Όταν γίνεται αναφορά στο κρυφό αναλυτικό σχολικό πρόγραμμα, εννοούνται όλα εκείνα τα θέματα της καθημερινής εκπαιδευτικής διαδικασίας, τα οποία αφ' ενός μεν αντιμετωπίζονται ως δεδομένα και αυτονόητα και δεν αποτελούν αντικείμενο συστηματικής επεξεργασίας, προβληματισμού ή αμφισβήτησης, αφ' ετέρου δε διαμορφώνουν τους κοινωνικούς όρους της σχολικής ζωής, κάτω από τους οποίους οι μαθητές εσωτερικεύουν τρόπους σκέψης και συμπεριφοράς, στάσεις, διαθέσεις, αξίες και αρχές.

Η έννοια του παραπρογράμματος αφορά κυρίως: στη διαμόρφωση του σχολικού χώρου, στην κατανομή του χρόνου, στην παιδαγωγική σχέση που αναπτύσσεται ανάμεσα σε εκπαιδευτικούς και εκπαιδευόμενους, στην βαθμολογία και στην κατάταξη των μαθητών σε καλούς και κακούς,

στην επιβολή εκλογίκευσης και στην καταπίεση των συναισθημάτων, στην υπακοή και στην τήρηση ησυχίας.

Ο ρόλος του σχολείου στην αναπαραγωγή στερεοτύπων

Ο ρόλος του σχολείου ως μηχανισμού αναπαραγωγής ιδεολογιών και αξιών έχει αναλυθεί και συζητηθεί στα πλαίσια της Κοινωνιολογίας της Εκπαίδευσης. Κατά την άποψη του Bernstein (1977) τα σχολεία ειδικά είναι χώροι, στους οποίους αναπαράγονται οι κώδικες και η εκπαίδευση το πεδίο, όπου αμφισβητούνται τα νοήματα. Οι εκπαιδευτικοί δε, θεωρούνται οι φορείς, οι οποίοι διατηρούν και αναμεταδίδουν νοήματα και ιδέες. Σύμφωνα με τη λογική αυτή οι εκπαιδευτικοί μεταδίδουν στους μαθητές και μαθήτριές τους μεταξύ των άλλων και μηνύματα που έχουν σχέση με το φύλο, κατά τη διάρκεια της καθημερινής αλληλεπίδρασης και πρακτικής μέσα στην αίθουσα.

Οι εκπαιδευτικοί διαδραματίζουν ένα σημαντικό ρόλο για τη μετάδοση των στερεοτύπων γενικά και για το ρόλο του φύλου ειδικότερα. Και αυτό όχι μόνο μέσα από το περιεχόμενο του τι διδάσκουν αλλά κυρίως μέσα από τη συμπεριφορά τους στη σχολική τάξη, τις αλληλεπιδράσεις με τους μαθητές και τις πεποιθήσεις και στάσεις που έχουν για το ρόλο των φύλων. Ίσως μάλιστα οι στάσεις και οι απόψεις των εκπαιδευτικών για τα φύλα να ασκούν και την μεγαλύτερη επιρροή στο πώς τα παιδιά αναπτύσσονται στο σχολείο. Κατά τον O'Brien 1988, (114), ο εκπαιδευτικός έχει τόσο μεγάλο αριθμό αλληλεπιδράσεων που δεν έχει τον χρόνο να εξετάσει συνειδητά τον τρόπο, με τον οποίο αλληλεπιδρά με αυτούς.

Απόψεις εκπαιδευτικών για τον ρόλο των φύλων

Στόχος μιας έρευνας που πραγματοποιήθηκε στην περιοχή της Καρδίτσας ήταν η ανάδειξη των απόψεων των εκπαιδευτικών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης όσον αφορά στους ρόλους των φύλων στην οικογένεια και στον εργασιακό χώρο. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι απαντήσεις που δόθηκαν για τα «ανδρικά» και «γυναικεία» επαγγέλματα καθώς και για το τι μπορούν να κάνουν οι άνδρες και οι γυναίκες στην οικογένεια. Με βάση τις απαντήσεις των εκπαιδευτικών τα επαγγέλματα διατάσσονται σε «ανδρικά» έως «γυναικεία» ως εξής:

- Τα επαγγέλματα, Ηλεκτρολόγος, Οδηγός και Αστυνομικός χαρακτηρίζονται από το σύνολο του δείγματος περισσότερο ανδρικά.
- Τα επαγγέλματα Σύμβουλος Επιχειρήσεων, Οικονομολόγος, Προγραμματιστής Η/Υ, Ρεπόρτερ, Δικηγόρος, Αρχιτέκτονας και Γιατρός και για τα δύο φύλα και ίσως περισσότερο για τους άνδρες. Στο επάγγελμα του γιατρού και του συμβούλου επιχειρήσεων διαφοροποιούνται οι απαντήσεις ανδρών και γυναικών.
- Τα επαγγέλματα, Ζωγράφος Μουσικός, Διαφημιστής, Καθηγητής, και Γυμναστής θεωρούνται επαγγέλματα και των δύο φύλων.
- Τα επαγγέλματα Τηλεπαρουσιαστής, Ψυχοθεραπευτής, Δάσκαλος και Σχεδιαστής θεωρούνται κατάλληλα και για τα δύο φύλα και λίγο περισσότερο για τις γυναίκες.
- Πωλητής, Νοσοκόμος, Κοινωνικός Λειτουργός και Κομμωτής θεωρούνται περισσότερο γυναικεία επαγγέλματα. Διαφορά απόψεων μεταξύ ανδρών και γυναικών εκπαιδευτικών στον Κομμωτή.
- Τέλος τα Γραμματέας, Μοντέλο, Νηπιαγωγός και Βρεφονηπιοκόμος θεωρούνται κατεξοχήν γυναικεία επαγγέλματα.

Στην έρευνα τη Σιδηροπούλου – Δημακάκου (1990) ελάχιστοι συμφωνούν με την άποψη πως η επαγγελματική σταδιοδρομία της γυναίκας πρέπει να είναι διαφορετική από του άνδρα. Όμως για τη δουλειά γραφείου θεωρούν ότι είναι προτιμότερη για τη γυναίκα. Το επάγγελμα του γραμματέα

φάνηκε και στην έρευνα κατεξοχήν γυναικείο και από τα δύο φύλα. Τα τεχνικά επαγγέλματα θεωρούνται ανδρικά τόσο στην παραπάνω όσο και στην τοπική έρευνα

Μια γενική εικόνα για το πώς «βλέπουν» τις επικρατούσες αντιλήψεις, τις σχετικές με το τι μπορούν να κάνουν και τι όχι οι άνδρες και οι γυναίκες στην οικογένεια, αποτυπώνεται παρακάτω:

Οι εκπαιδευτικοί της έρευνας συμφωνούν στο ότι οι άνδρες πρέπει να φροντίζουν τα παιδιά στον ίδιο βαθμό με τις γυναίκες, να μοιράζονται τις δουλειές του σπιτιού και να είναι εξίσου υπεύθυνοι στο σπίτι. Δεν συμφωνούν αλλά ούτε διαφωνούν για το ότι οι γυναίκες πρέπει να φροντίζουν τα παιδιά, και με το ότι οι άνδρες ενδιαφέρονται για την καριέρα τους περισσότερο από τις γυναίκες. Συγκρίνοντας τα παραπάνω ευρήματα διαπιστώνουμε διαφοροποίησή τους από την έρευνα των Δελληγιάννη – Ζιώγου (1998), στην οποία φαίνεται οι άνδρες να είναι απαλλαγμένοι από το δίλλημα καριέρα – οικογένεια καθώς η φροντίδα των παιδιών και τα νοικοκυριό είναι αποκλειστικά γυναικείες ευθύνες.

Είναι οι γυναίκες εργαζόμενες μητέρες και θερμές με τα παιδιά τους, ενδιαφέρονται για τη δουλειά τους, είναι αξιόπιστοι εργαζόμενοι, συναποφασίζουν για τα θέματα του σπιτιού. Ο πολλαπλός ρόλος που διαφαίνεται για την γυναίκα στα παραπάνω ευρήματα έρχεται να συνδυαστεί με αυτόν που εμφανίζεται στην τοπική έρευνα, στην οποία η γυναίκα δεσπόζει στον χώρο του σπιτιού και προσπαθεί να συνδυάσει τους ρόλους της.

Οι εκπαιδευτικοί παρουσιάζουν τους άνδρες ως συνεργάτες, φροντίζουν τα παιδιά, μοιράζονται τα έξοδα, αποφασίζουν από κοινού για θέματα που αφορούν στην οικογένεια. Η εικόνα αυτή έρχεται σε αντίθεση με τα ευρήματα της ίδιας έρευνας, στην οποία δομείται μια εικόνα του άνδρα, ο οποίος δεν ελέγχει τα πράγματα στην οικογένεια.

Η γυναικεία εργασία θεωρήθηκε βοηθητική στα οικονομικά της οικογένειας από το ένα τέταρτο περίπου των ερωτηθέντων, ανάλογο ποσοστό με την έρευνα της Σιδηροπούλου – Δημακάκου (1990).

Οι απόψεις των εκπαιδευτικών για το ρόλο των φύλων στην οικογένεια και τον επαγγελματικό χώρο μας έδωσαν μια εικόνα των σχέσεων των φύλων. Στην οικογενειακή ζωή διαπιστώθηκε ότι οι άνδρες και οι γυναίκες εκπαιδευτικοί δεν δέχονται τη δεσπόζουσα γυναικεία φιγούρα στον χώρο του σπιτιού ως κυρίαρχη στην ιδιωτική σφαίρα. Δεν δέχονται επίσης τις αντιλήψεις περί απουσίας του άνδρα από το σπίτι και την παντοδυναμία του εκτός αυτού. Γίνεται φανερό πως οι σύζυγοι ρυθμίζουν από κοινού τους όρους λειτουργίας της οικογένειας, διαμορφώνοντας τη θέση και τη στάση τους, τον τρόπο με τον οποίο κάνουν χρήση του χρόνου τους αλλά και τον τρόπο με τον οποίο προγραμματίζουν τις προτεραιότητές τους στη ζωή.

Επίσης διαπιστώθηκε ότι οι εκπαιδευτικοί διαφωνούν έντονα με τις παρακάτω αντιλήψεις: Η εργαζόμενη μητέρα δεν μπορεί να είναι τόσο θερμή και τρυφερή με τα παιδιά της, όσο η μητέρα που δεν εργάζεται. Τις γυναίκες δεν τις ενδιαφέρει η καλή απόδοση στη δουλειά και η επιμόρφωση. Στις γυναίκες δεν αρέσει να δουλεύουν με άνδρες. Και τέλος ο άνδρας πρέπει να παίρνει τις αποφάσεις για τα οικονομικά θέματα της οικογένειας. Συμφωνούν από την άλλη με τις αντιλήψεις: Ο άνδρας δεν πρέπει να ανησυχεί όταν η γυναίκα του είναι αναγκασμένη από τη δουλειά της να περάσει μερικές νύκτες μακριά από το σπίτι.. Ο άνδρας πρέπει να φροντίζει τα παιδιά του στον ίδιο βαθμό με τη γυναίκα. Ο άνδρας πρέπει να μοιράζεται τις δουλειές του σπιτιού και να είναι εξίσου υπεύθυνος για το σπίτι. Οι σύζυγοι μοιράζονται τα έξοδα του σπιτιού και της οικογένειας. Οι σύζυγοι πρέπει να αποφασίζουν μαζί για θέματα που αφορούν την οικογένεια.

Ούτε συμφωνούν αλλά ούτε και διαφωνούν στις αντιλήψεις: Οι γυναίκες δουλεύουν για να συμπληρώσουν το οικογενειακό εισόδημα. Στις γυναίκες δεν αρέσει η δουλειά στην ύπαιθρο. Οι γυναίκες πρέπει να φροντίζουν τα παιδιά.. Οι άνδρες ενδιαφέρονται για την καριέρα τους περισσότερο από τις γυναίκες. Οι γυναίκες δεν μπορούν να κάνουν βαριές δουλειές.

Το δείγμα ήταν μικρό και όχι πλήρως αντιπροσωπευτικό οπότε και τα αποτελέσματα αναπόφευκτα δεν μπορούν να θεωρηθούν παρά μόνο ενδεικτικά. Η συγκεκριμένη έρευνα μπορεί όμως να θεωρηθεί πιλοτική για μια περαιτέρω διερεύνηση των απόψεων των εκπαιδευτικών.

Επιδόσεις αγοριών και κοριτσιών

Τα αγόρια έχουν τη τάση να είναι πιο ανταγωνιστικά και συνεχώς προκαλούν το ένα το άλλο, ώστε να εδραιώσουν μια ιεραρχία εξουσίας. Στο σχολείο αυτός ο ανταγωνισμός διεξάγεται με δύο βασικούς τρόπους, αρχικά στα αθλήματα ή στο χώρο των γηπέδων και αργότερα μέσα στη σχολική αίθουσα. Η επιτυχία στα αθλήματα συμβάλλει στην υψηλή εκτίμηση των αγοριών από τους συνομηλίκους των. Οι υψηλές μαθητικές αποδόσεις κερδίζουν έναν πιο συγκρατημένο σεβασμό από ό,τι η κυριαρχία στο γήπεδο για παράδειγμα.

Αυτή η ανταγωνιστικότητα συνεχίζει και μετά το σχολείο αλλά με διαφορετικό τρόπο και κυρίως μέσω μιας πολύ καλά αμειβόμενης εργασίας με υψηλή κοινωνική θέση και βέβαια μέσω κάποιων εμφανών χαρακτηριστικών, όπως το αυτοκίνητο που χαρίζει η εταιρεία ή το πολυτελές διαμέρισμα κ.λ.π. Με αυτούς τους τρόπους το παλιό σύστημα του ανταγωνισμού, που σκοπεύει σε έναν περισσότερο κοινωνικά αποδεκτό στόχο και καταλήγει στη διαμόρφωση ιεραρχιών, διατηρείται στο χώρο της εργασίας. Ανάμεσα στα κορίτσια, ο ανταγωνισμός είναι γενικά λιγότερο ισχυρός. Έτσι, ο ανταγωνισμός για την είσοδο και παραμονή στο χώρο της εργασίας φαίνεται να έχει λιγότερο ενδιαφέρον. Οι Douvan και Adelson (1966) βάσει μιας μελέτης αμερικανών εφήβων συμπέραναν μεταξύ άλλων τα εξής: «Τα αγόρια τείνουν να διαμορφώνουν την ταυτότητά τους στη βάση επαγγελματικών επιλογών. Στις περισσότερες περιπτώσεις δεν συμβαίνει το ίδιο με τα κορίτσια. Για τα περισσότερα αγόρια το ερώτημα « Τι θα γίνω;» αρχίζει με τη δουλειά και το επάγγελμα, δηλαδή συνήθως τα αγόρια προσδιορίζουν τον εαυτό τους και χαρακτηρίζονται μέσω του επαγγέλματός τους. . . . Αντιθέτως, τα κορίτσια επενδύουν λιγότερο στη μελλοντική επαγγελματική τους εικόνα απ' ότι τα αγόρια. Έχουν μια λιγότερο διαφοροποιημένη εικόνα της μελλοντικής τους απασχόλησης και δε διακρίνουν ιδιαίτερα το περιεχόμενο της συγκεκριμένης εργασίας προς την οποία στοχεύουν».

Ανάλογη είναι και η άποψη του Marcia (1980): «Τα κύρια ενδιαφέροντα των περισσότερων κοριτσιών δεν σχετίζονται με την απασχόληση και την ιδεολογία. Μάλλον ενδιαφέρονται περισσότερο για την εδραίωση και τη διατήρηση των προσωπικών σχέσεων.» Τονίζει πως όταν ένα κορίτσι προσπαθεί να επιβληθεί θέτοντας ως πρώτη προτεραιότητα την καριέρα της, ίσως αποτύχει να κερδίσει την υποστήριξη των γονιών και των δασκάλων που θα είχε σίγουρα ένα αγόρι.

Συμπερασματικά, η αναπτυσσόμενη αίσθηση ταυτότητας των κοριτσιών αμφισβητείται, στα αγόρια η αίσθηση αυτή επιβεβαιώνεται. Οπότε, κάτω από αυτές τις συνθήκες δε μας προκαλεί έκπληξη το γεγονός ότι τα κορίτσια συχνά αρκούνται σε μια «ψευδο-διερεύνηση» των δυνατοτήτων καριέρας. (Osipow, 1975)

Μπορούμε όμως να σημειώσουμε και μία επιπλέον διαφορά φύλου. Οι άνδρες έχουν την τάση να είναι πιο αφοσιωμένοι σε έναν σκοπό και να επενδύουν μεγάλο μέρος των ελπίδων τους για το μέλλον στην επαγγελματική τους επιλογή. Αυτή η ευθύτητα στόχων κάνει απλούστερες τις επιλογές, αλλά μπορεί να έχει και μειονεκτήματα. Όταν τα πράγματα δε λειτουργούν σωστά, για παράδειγμα στην περίπτωση της απώλειας της θέσης απασχόλησης, τότε ο κίνδυνος για τους άνδρες είναι πολύ μεγαλύτερος – επέρχεται η πλήρης καταστροφή τους, αφού δεν μπορούν να αντλήσουν από πουθενά αλλού το αίσθημα αυτοεκτίμησης. Οι γυναίκες αντιμετωπίζουν μια δυσκολότερη επιλογή νωρίτερα, όταν επιχειρούν να αντεπεξέλθουν στις δεσμεύσεις της καριέρας αλλά και της οικογένειας. Από τη στιγμή όμως που η ψυχολογική τους επένδυση είναι μοιρασμένη στα δύο, αντεπεξέρχονται καλύτερα αν ένας από τους δύο τομείς δεν τις ικανοποιήσει. Η γυναίκα, αντιμετωπίζοντας την απώλεια της εργασίας, μπορεί να πείσει ευκολότερα τον εαυτό της πως η καριέρα της βρισκόταν πάντα σε δευτερεύουσα θέση, σε σχέση με αυτή του συζύγου και με τις οικιακές υποχρεώσεις της. Έτσι αυτή η ατυχία αντιμετωπίζεται με μεγαλύτερη ψυχραιμία.

Γενική αποδοχή αποτελεί το γεγονός ότι τα κορίτσια έχουν καλύτερη γενική επίδοση στο σχολείο. Ωστόσο, θεωρείται ότι τα κορίτσια τα καταφέρνουν καλύτερα στη Γλώσσα και στα θεωρητικά μαθήματα, με αποτέλεσμα να προσανατολίζονται σε σπουδές της θεωρητικής κατεύθυνσης, με ιδιαίτερη προτίμηση στις σπουδές στα Παιδαγωγικά. Αντιθέτως, τα αγόρια θεωρείται ότι εκ φύσεως έχουν καλύτερη επίδοση στα Μαθηματικά, για αυτό και ενθαρρύνεται ο προσανατολισμός τους σε θετικές σπουδές και επιστήμες.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει ο τρόπος, με τον οποίο αιτιολογείται η καλύτερη επίδοση των κοριτσιών έναντι των αγοριών και η αποτυχία τους αντίστοιχα. Σύμφωνα λοιπόν με την επικρατούσα ελληνική κοινωνική αντίληψη ότι η εξυπνάδα είναι στοιχείο της ανδρικής ταυτότητας ενώ η πειθαρχία και η υπακοή στοιχείο της γυναικείας, τα κορίτσια επιτυγχάνουν καλύτερες σχολικές επιδόσεις, επειδή είτε είναι πολύ τυχερά είτε τα διακρίνει τάξη στη μελέτη είτε καταβάλλουν ιδιαίτερη προσπάθεια, σε αντίθεση με τα αγόρια, τα οποία οφείλουν την επιτυχία τους στην υπεροχή τους και στις αυξημένες φυσικές ικανότητες.

Αντίθετα όμως, διαφορετικά ερμηνεύονται τα αίτια όσον αφορά στον παράγοντα αποτυχία. Εκεί, τα μεν κορίτσια αποτυγχάνουν λόγω της μειωμένης τους φυσικής ικανότητας, τα δε αγόρια λόγω ελλιπούς προσπάθειας.

Σύμφωνα δε με τις απόψεις των εκπαιδευτικών σε σχέση με τις σχολικές επιδόσεις των μαθητών και μαθητριών:

Τα κορίτσια διαβάζουν περισσότερο, διότι έχουν να αντιμετωπίσουν την αυξημένη απαίτηση της οικογένειας για καλούς βαθμούς και κατ' επέκταση πανεπιστημιακές σπουδές για αυτά.

Επίσης, τα κορίτσια εκτός του ότι είναι οπλισμένα με περισσότερη υπομονή, η οποία απαιτείται από το διάβασμα, έχουν άφθονο χρόνο για μελέτη, αφού περιορίζονται περισσότερο χρόνο στο σπίτι για ευνόητους κοινωνικούς λόγους και επιπλέον αδυνατούν, λόγω της εύθραυστης φύσης τους να αντισταθούν στις οικογενειακές πιέσεις. Σε αυτό συντελεί και ο φόβος που αισθάνονται μήπως κάποια ανάρμοστη συμπεριφορά τους επισύρει την απόρριψη από τους γονείς και το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον.

Για πολλά κορίτσια που αισθάνονται ότι καταπιέζονται από ένα ασφυκτικά περιοριστικό και καταπιεστικό οικογενειακό περιβάλλον, οι σπουδές αποτελούν ένα ιδανικό μέσο φυγής.

Ένας άλλος λόγος που προβάλλεται από τους εκπαιδευτικούς ως δικαιολογία για την καλύτερη επίδοση των κοριτσιών στο σχολείο, είναι αυτός της ανάγκης των κοριτσιών να προβληθούν, να επιδειχτούν και να αποδείξουν την αξία τους και το δικαίωμά τους στην ισότητα.

Για την μη επαρκή μελέτη των αγοριών επιστρατεύονται διαφορετικά επιχειρήματα. Έτσι, τα αγόρια δεν διαβάζουν, διότι η φάση της εφηβικής ηλικίας είναι πιο δύσκολη για αυτά με άμεση συνέπεια να μην τους επιτρέπεται να συγκεντρώνονται εύκολα. Ανάγεται δηλαδή το πρόβλημα σε καθαρά βιολογικούς λόγους.

Σε αντίθεση με τα κορίτσια, στα αγόρια δίνεται η ελευθερία για την παραμονή τους έξω από το σπίτι περισσότερες ώρες, τη στιγμή μάλιστα που οι γονείς έχουν λιγότερες απαιτήσεις από αυτά.

Ως γενικές παρατηρήσεις, θα μπορούσαν να αναφερθούν και τα εξής:

Οι εκπαιδευτικοί έχουν την τάση να καταβάλουν μεγαλύτερη προσπάθεια για να κατανοήσουν περισσότερο τα αγόρια. Αδυνατούν να συνδέσουν με οποιονδήποτε τρόπο τις επιδόσεις των παιδιών με τη δική τους παρουσία και τις προσωπικές τους πρακτικές, εφόσον και οι ίδιοι αποτελούν φορείς παραδοσιακών νοοτροπιών. Λόγω της ερμηνείας των με διαφορετικό τρόπο των καλών και κακών επιδόσεων αγοριών και κοριτσιών, συμβάλλουν στο να βγαίνουν τα αγόρια με ενισχυμένη την αυτοεικόνα τους, ενώ τα κορίτσια με τραυματισμένη.

Κριτήρια Επαγγελματικών επιλογών

Οι προσδοκίες των εφήβων, αγοριών και κοριτσιών, καθώς και οι εκπαιδευτικές και επαγγελματικές επιλογές τους επηρεάζονται από τον τρόπο, με τον οποίο δομούν την ταυτότητα του φύλου τους, χαρακτηρίζονται δε από εμμονή και επαναληπτικότητα σε σχέση πάντοτε με το φύλο τους.

Κατά συνέπεια τα κορίτσια, παρά τη δυναμική παρουσία τους και την αναμφίβολα θετική εξέλιξή τους στο χώρο της εκπαίδευσης, δεν φαίνεται να σημειώνουν αντίστοιχες επιτυχίες και στον επαγγελματικό στίβο.

Παρότι όλο και περισσότερα κορίτσια επιθυμούν να σπουδάσουν και το επιτυγχάνουν, οι προτιμήσεις τους δεν αλλάζουν από τις παραδοσιακές και έτσι προσανατολίζονται προς τα

επαγγέλματα παροχής υπηρεσιών. Τα αγόρια εξακολουθούν να δείχνουν μία ιδιαίτερη προτίμηση στα τεχνικά επαγγέλματα.

Σε έρευνες που έγιναν για την αναζήτηση των λόγων που οδηγούν στην επιλογή του επαγγέλματος, διαπιστώνονται τα εξής:

Τα κορίτσια επιλέγουν με βάση του τι τα αρέσει να κάνουν, καθώς και του πόσο αγαπούν το αντικείμενο, με το οποίο πρόκειται να ενασχοληθούν. Διακρίνεται δηλαδή μια ρομαντική διάθεση εκ μέρους τους απέναντι στις μελλοντικές σπουδές τους και το επάγγελμα που θα ασκήσουν.

Ως αξιολογικά κριτήρια για την επιλογή του επαγγέλματος τα κορίτσια θέτουν ως πρωταρχικό την κοινωνική καταξίωση και ακολουθεί η προσωπική ευχαρίστηση. Η σταθερότητα και η ασφάλεια στη δουλειά προέχουν έναντι της αμοιβής.

Τα αγόρια όμως επιλέγουν κάποιο επάγγελμα, επειδή ενδιαφέρονται για την ασφάλεια και τα κέρδη που αυτό θα τους αποφέρει. Διατηρούν μια ρεαλιστική στάση απέναντι στην αγορά εργασίας. Επίσης, οι προσδοκίες των αγοριών επηρεάζονται περισσότερο από ό,τι των κοριτσιών από το επάγγελμα των γονιών των και το κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο της οικογένειας.

Θέτουν δηλαδή ως πρωταρχικό κριτήριο την αμοιβή και ακολουθούν η ατομική ευχαρίστηση και το ενδιαφέρον. Σταθερότητα και ασφάλεια κατέχουν τις τελευταίες θέσεις ως προς τα κριτήρια.

Με βάση τα παραπάνω διαμορφώνονται και οι διαφορετικές προτιμήσεις αγοριών και κοριτσιών για τις σπουδές τους, οι οποίες θα τα οδηγήσουν στο μελλοντικό τους επάγγελμα. Έτσι λοιπόν, τα κορίτσια επιθυμούν να σπουδάσουν κυρίως σε Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα και επιλέγουν τις θεωρητικές σχολές, με πρωταρχική προτίμηση στις Παιδαγωγικές Επιστήμες. Όταν επιλέγουν κάποιο τμήμα των ΤΕΙ, αυτό συνήθως άπτεται της παροχής υπηρεσιών, της υγείας, της μόδας και του καλλωπισμού. Οι σημαντικότεροι λόγοι αυτών των επιλογών είναι η ανάγκη για κοινωνική προσφορά, αλλά και διότι αυτά τα επαγγέλματα 'ταιριάζουν' στο φύλο τους. Βλέπουν, όπως προαναφέρθηκε, με μια ρομαντική διάθεση την εργασία, την θεωρούν λιγότερο αναγκαία και όχι ανάγκη για βιοπορισμό. Αυτό οφείλεται στο ότι προσδοκούν από τον μέλλοντα σύζυγο να τους εξασφαλίσει τα προς το ζην. Το ελεύθερο επάγγελμα δεν φαίνεται να τα συγκινεί, προτιμούν κάποιο με λιγότερες ευθύνες, επιζητούν την ασφάλεια της μισθωτής εργασίας για την εξασφάλιση περισσότερου ελεύθερου χρόνου, ο οποίος βεβαίως θα αφιερωθεί στην οικογένεια. Περισσότερο η γυναικεία εργασία σημαίνει συμπλήρωμα του οικογενειακού εισοδήματος για αυτά.

Το όνειρο του κοριτσιού παραμένει το να είναι πάνω από όλα επιτυχημένη σύζυγος, νοικοκυρά και μητέρα και στο τέλος επαγγελματίας.

Τα αγόρια, όταν προσανατολίζονται σε ανώτατες σπουδές, προτιμούν τις Πολυτεχνικές σχολές, τις οικονομικές επιστήμες, καθώς και τις σπουδές σε στρατιωτικές σχολές. Από τα τμήματα των ΤΕΙ δείχνουν προτίμηση προς τις τεχνικές ειδικότητες. Οι λόγοι των συγκεκριμένων επιλογών είναι πάλι διαφορετικοί από εκείνους των κοριτσιών. Τα αγόρια κατευθύνονται λαμβάνοντας υπ' όψιν τις ανάγκες της αγοράς εργασίας και πολύ περισσότερο τις οικονομικές απολαβές.

Αντικρύζουν την εργασία με μια ρεαλιστική άποψη και δεν φοβούνται να ρισκάρουν ασκώντας ένα ελεύθερο επάγγελμα, απεναντίας επιζητούν επαγγέλματα με σημαντικές θέσεις και εξουσία. Συνειδητοποιούν από νωρίς την υπευθυνότητά τους απέναντι στον εαυτό τους – να έχουν οικονομική ανεξαρτησία – αλλά και έναντι των οικογενειών των. Συνεχίζουν να αποδέχονται τον ρόλο του άνδρα-κουβαλητή.

Το όνειρο του αγοριού είναι να γίνει πρώτα από όλα ένας επιτυχημένος επαγγελματίας.

Όλες αυτές οι διαφορές κοινωνικού φύλου επιδρούν αργότερα και στην ενήλικη συμπεριφορά. Οι γυναίκες έχουν την τάση να είναι λιγότερο σίγουρες για τον εαυτό τους και να επιρρίπτουν στους εαυτούς των ευθύνες για τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν στη ζωή. Επιπλέον, έχουν μια ασθενέστερη αίσθηση προσωπικής αυτονομίας.

Οι άνδρες αντιθέτως έχουν περισσότερη αυτοπεποίθηση, αναστατώνονται λιγότερο από κάποια αποτυχία και τείνουν να επιρρίπτουν ευθύνες στους άλλους ή σε εξωτερικούς παράγοντες για τα

προβλήματα που προκύπτουν. Έχουν την τάση να τιμωρούν τους άλλους, ενώ οι γυναίκες τον εαυτό τους.

Όλες οι κοινωνίες, ανεξάρτητα από την οργάνωσή τους, χαρακτηρίζονται σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό από την κυριαρχία των ανδρών. Οι άνδρες μπορεί να ωφελούνται από άποψη αυτονομίας και κυριαρχίας, αλλά πληρώνουν το αντίστοιχο τίμημα. Είναι υποχρεωμένοι πάντοτε να παλεύουν, για να διατηρήσουν τη θέση τους στο βάθρο της επιτυχίας.

Αντί επιλόγου

Σύμφωνα με τα ποιοτικά αποτελέσματα μιας στατιστικής έρευνας του Ταμείου Ανάπτυξης του ΟΗΕ, οι γυναίκες παγκοσμίως είναι πιθανότερο από τους άνδρες:

- Να προσφέρουν άμισθη εργασία.
- Να καταγράφονται ως οικονομικά ανενεργές, μολονότι εργάζονται στο πλαίσιο της οικογένειας.
- Να απασχολούνται σε χαμηλόμισθα επαγγέλματα.
- Να έχουν θέσεις με μειωμένη ή ανύπαρκτη εξουσία.
- Να πληρώνονται λιγότερο από ό,τι οι άνδρες που απασχολούνται στην ίδια εργασία.
- Να έχουν μικρότερο μερίδιο του οικογενειακού εισοδήματος.

Η λεγόμενη παγκοσμιοποίηση της οικονομίας όχι μόνον δεν έχει βελτιώσει τα πράγματα, αλλά αντίθετα οξύνει τις κοινωνικές και οικονομικές αντιθέσεις. Η θεαματική αύξηση του χάσματος πλουσίων και φτωχών έχει τρομακτικό αντίκτυπο στο γυναικείο πληθυσμό.

Ενώ οι γυναίκες εκπροσωπούν περίπου το μισό του παγκόσμιου πληθυσμού και η εργασία τους καλύπτει τα 2/3 από τις παγκόσμιες εργατοώρες (συμπεριλαμβανομένης της οικιακής εργασίας) κερδίζουν μόλις το 1/10 του παγκόσμιου εισοδήματος και κατέχουν μόλις το 1/100 του παγκόσμιου πλούτου.

Οι επιρροές και οι επιδράσεις του ευρύτερου ή του στενότερου περιβάλλοντος που δημιουργούν τα στερεότυπα και επηρεάζουν τις επαγγελματικές επιλογές τόσο των ανδρών όσο και των γυναικών, οδηγούν τελικά και στην υποσυνείδητη αποδοχή των διακρίσεων, οι οποίες μεταβιβάζονται από γενιά σε γενιά.

Με δεδομένο ότι ο ρόλος του σχολείου ως κοινωνικοποιητικός παράγοντας είναι καθοριστικός, η συμβολή των εκπαιδευτικών στην άρση των στερεοτύπων αναδεικνύεται εξίσου σημαντική. Θα ήταν όμως λάθος να θεωρήσουμε τους εκπαιδευτικούς απλά ως ουδέτερους και παθητικούς μεταβιβαστές των κοινωνικών προτύπων. Πρέπει να τους αντιμετωπίσουμε ως αυτόνομες προσωπικότητες που δομούν ενεργά την επαγγελματική τους ταυτότητα στα πλαίσια των εκπαιδευτικών συστημάτων, τα οποία υπηρετούν, και ο ρόλος τους στη μετάδοση κοινωνικών αξιών και κωδίκων είναι μεσολαβητικός, με την έννοια ότι περνούν από έλεγχο αυτά που μεταβιβάζουν.

Παρεμβάσεις ευαισθητοποίησης των εκπαιδευτικών με την οπτική του φύλου βοηθούν τα μέγιστα ως προς την κατεύθυνση αυτή.

Βιβλιογραφία

- Λ. Φρόση, Ε. Κουϊμτζή, Χ. Παπαδήμου (2001).** *Ο Παράγοντας φύλο και η σχολική πραγματικότητα στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση (Μελέτη Επισκόπησης)*, Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας, Θεσσαλονίκη
- Μελέτη 2003.** «*Φύλο και Εκπαιδευτική Πραγματικότητα στην Ελλάδα: Προωθώντας παρεμβάσεις για την Ισότητα των Φύλων στο Ελληνικό εκπαιδευτικό Σύστημα*», Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας, Αθήνα
- Β. Δεληγιάννη και Σ. Ζιώγου 1999.** *Εκπαίδευση και Φύλο. Ιστορική διάσταση και Σύγχρονος Προβληματισμός*, Βάνιας, Θεσσαλονίκη
- Δεληγιάννη Β. & Ζιώγου Σ.** *Εκπαίδευση και Φύλο*, Βάνιας, Θεσσαλονίκη
- Δεληγιάννη Β. & Ζιώγου Σ 1997.** *Φύλο και Σχολική Πράξη*, Βάνιας, Θεσσαλονίκη
- Δεληγιάννη – Δ. Σακκά, 2005.** *Μεγαλώνοντας ως αγόρι*, Gutenberg
- Επιστημονική Επετηρίδα 2004.** *Τμήμα Ψυχολογίας Τόμος ΣΤ*, ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη
- Ιγγλέση Χρ. 1994.** *Πρόσωπα γυναικών, προσωπεία της συνείδησης: Συγκρότηση της γυναικείας ταυτότητας στην ελληνική κοινωνία.* Οδυσσέας
- Κοταρίνου Π. 2004.** *Φύλο και Μαθηματικά.* Διπλωματική εργασία Ε.Κ.Π.Α.
- Μαραγκουδάκη Ε., 1995.** *Εκπαίδευση και διάκριση των φύλων: Παιδαγωγικά αναγνώσματα στο νηπιαγωγείο.* Οδυσσέας
- Μουσούρου Α. 1985.** *Γυναικεία απασχόληση και οικογένεια*, Εστία
- Σιδηροπούλου – Δημακάκου 1997.** *Εκπαιδευτικές και Επαγγελματικές Επιλογές των δύο Φύλων: Ο ρόλος τους ΣΕΠ.*
- Τσουκαλά Κ. 1980.** *Εξάρτηση και αναπαραγωγή. Ο ρόλος των εκπαιδευτικών μηχανισμών στην Ελλάδα (1830-1929)*, Θεμέλιο Αθήνα
- Βιτσιλάκη Χ., Μαράτου – Αλιμπράντη Α. και Καπέλλα Α. 2001.** *Εκπαίδευση και Φύλο*, Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας, Αθήνα
- Δημητρόπουλος, Ε. Γ. κ.α. 1994.** *Οι προτιμήσεις των νέων για σπουδές και επάγγελμα. Υπόθεση κοινωνικής τάξης.*, Γρηγόρης, Αθήνα
- Φραγκουδάκη Α. 1985.** *Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης. Θεωρίες για την κοινωνική ανισότητα στο σχολείο*, Παπαζήσης, Αθήνα
- Φρειδερίκου Α. – Φολέρου Φ. 2004.** *Τα κορίτσια παίζουν.*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα
- John Head 1997.** *Εκπαιδύοντας τους Εφήβους.*, Σαββάλας, Αθήνα
- Σύγχρονη Εκπαίδευση, Τεύχος 89, Ιουλ. – Αυγ. 1996
- Σύγχρονη Εκπαίδευση, Τεύχος 88, Μαϊ. – Ιουν. 1996
- Σύγχρονη Εκπαίδευση, Τεύχος 86, Ιαν.. – Φεβ. 1996
- Μελέτη αξιολόγησης μη αναγνωρισμένων εμπειριών και δεξιοτήτων των γυναικών – Ποιοτική διερεύνηση, Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας Γενική Γραμματεία Ισότητας, Κοινοτική πρωτοβουλία Now, Αθήνα 2000